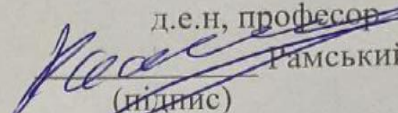

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Факультет економіки та управління
Кафедра фінансів

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри фінансів

д.е.н, професор

Рамський А.ІО.
(підпис)

« 01 » 12 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: «ОПТИМІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ КРЕДИТУВАННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В АГРОХОЛДИНГУ»

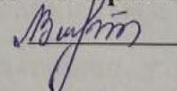
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
072.00.01 «Фінанси і кредит»
другого (магістерського) рівня вищої освіти

Галузь знань: 07 Управління та адміністрування
Спеціальність: 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Кваліфікація: Магістр фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

Виконала

Студентка групи ФіКм-1-24-1.4д

Луценко Валерія Віталіївна

Науковий керівник

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри фінансів

Житар Максим Олегович

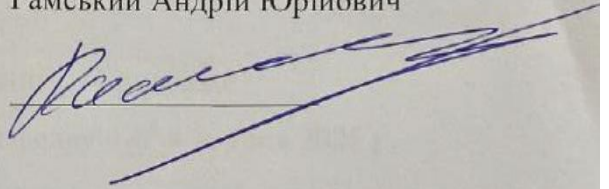

КИЇВ – 2025

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Факультет економіки та управління
Кафедра фінансів

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри фінансів
д.е.н., професор
Рамський Андрій Юрійович

ЗАВДАННЯ НА ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
студента групи ФіКМ-1-24-1.4д

Луценко Валерії Віталіївни

**Тема роботи «Оптимізація механізмів кредитування
сільськогосподарської продукції в агрохолдингу»**

1. Вихідні дані: наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених; підручники й навчальні посібники з фінансів та банківської справи; офіційні статистичні дані; інформаційні та аналітичні матеріали з інтернет-джерел; офіційна фінансова звітність агрохолдингу АТК.

2. Основні завдання: розкрити сутність кредиту та охарактеризувати особливості кредитування сільськогосподарських підприємств в Україні; дослідити специфіку кредитування агрохолдингів в Україні; виявити та проаналізувати основні проблеми й бар'єри у сфері кредитування сільськогосподарських підприємств; проаналізувати стан та динаміку

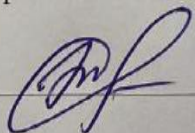
кредитування агрохолдингів комерційними банками України на прикладі ТОВ «АТК»; дослідити сучасні фінансові інструменти кредитування аграрного бізнесу та визначити напрями їх удосконалення; проаналізувати можливості адаптації міжнародних механізмів кредитування до умов функціонування українських агрохолдингів; обґрунтувати шляхи удосконалення системи кредитування аграрних підприємств і сформулювати рекомендації щодо оптимізації механізмів кредитування агрохолдингів, зокрема ТОВ «АТК».

3. Пояснювальна записка: Кваліфікаційна робота містить вступ, основну частину, яка містить три розділи, висновок, список використаних джерел та додатки.

4. Графічні матеріали: 12 таблиць, 14 рисунків.

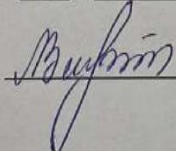
5. Строк подання роботи на кафедру «21» грудня 2025 р.

Науковий керівник
д.е.н., професор
Житар Максим Олегович

Завдання прийняв до виконання
Луценко Валерія Віталіївна

«20» 11 2024р.

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота: 89 с., 14 рис., 12 табл., 57 посилань.

Актуальність дослідження: полягає в тому, що попри важливу роль агрохолдингів у розвитку економіки України та забезпеченні продовольчої безпеки, вони стикаються з проблемами у сфері кредитування. Складність доступу до дешевих кредитних ресурсів, висока вартість запозичень та наявність ризиків значно ускладнюють їх діяльність. Необхідність наукового пошуку шляхів удосконалення та оптимізації кредитних механізмів для агрохолдингів, враховуючи умови воєнного часу та майбутньої повоєнної відбудови, зумовлює актуальність даної роботи.

Об'єктом дослідження є механізм кредитного забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції в агрохолдингу.

Мета дослідження: є удосконалення механізмів кредитного забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції в агрохолдингу для підвищення фінансової стійкості та ефективності його функціонування.

Завдання дослідження:

- розкрити сутність кредиту та охарактеризувати особливості кредитування сільськогосподарських підприємств в Україні.;
- дослідити специфіку кредитування агрохолдингів в Україні;
- виявити та проаналізувати основні проблеми й бар'єри у сфері кредитування сільськогосподарських підприємств;
- проаналізувати стан та динаміку кредитування агрохолдингів комерційними банками України на прикладі ТОВ «АТК»
- дослідити сучасні фінансові інструменти кредитування аграрного бізнесу та визначити напрями їх удосконалення.;

- проаналізувати можливості адаптації міжнародних механізмів кредитування до умов функціонування українських агрохолдингів;
- обґрунтувати шляхи удосконалення системи кредитування аграрних підприємств і сформулювати рекомендації щодо оптимізації механізмів кредитування агрохолдингів, зокрема ТОВ «АТК».

У роботі проаналізовано особливості кредитування аграрних підприємств та досліджено діючі механізми залучення фінансових ресурсів агрохолдингом АТК. На основі фінансових показників компанії обґрунтовано потребу в оптимізації кредитного забезпечення та визначено чинники, що впливають на ефективність використання позикового капіталу. Розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів кредитування виробництва сільськогосподарської продукції, які спрямовані на підвищення фінансової стійкості агрохолдингу та забезпечення його стабільного розвитку в умовах сучасного ринкового та ризикованого середовища.

Ключові слова: кредитування, агрохолдинг, фінансові ресурси, позиковий капітал, механізм кредитування, аграрний сектор, оптимізація фінансування, кредитні ризики, АТК.

ЗМІСТ

Вступ	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	10
1.1 Сутність кредиту та особливості кредитування сільського господарства.....	10
1.2. Форми та інструменти кредитування аграрного бізнесу.....	19
1.3. Проблеми та бар'єри у сфері кредитування сільського господарства.....	31
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ КРЕДИТУВАННЯ В АГРОХОЛДИНГУ АТК.....	37
2.1. Організаційно-економічна характеристика агрохолдингу АТК.....	37
2.2. Джерела фінансування діяльності агрохолдингу (власні кошти, кредити, інвестиції).....	43
2.3. Оцінка діючих механізмів кредитування агрохолдингу.....	49
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ КРЕДИТУВАННЯ АГРОХОЛДИНГІВ	57
3.1. Сучасні фінансові інструменти кредитування аграрного бізнесу та напрями їх удосконалення	57
3.2 Адаптація та використання міжнародних механізмів кредитування сільського господарства.	63
ВИСНОВОК	85
Список використаної літератури.....	88

Вступ

Сьогодення вимагає від суб'єктів господарювання будь-якої форми власності та різних за розміром ефективного управління для можливості не лише розвивати бізнес, а й під час війни зберегти його. Неможливо функціонувати в умовах непередбачуваності внутрішнього становища та зовнішньої конкуренції без достатньої кількості фінансових ресурсів. Запорукою виживання та основою стабільного становища підприємства слугує фінансова стійкість. Лише вільно маневруючи фінансовими ресурсами, аграрне підприємство здатне шляхом їх ефективного використання забезпечити безперебійний процес виробництва та реалізації продукції, а також створити умови для її розширення та оновлення.

Агрохолдинги, які є найбільшими виробниками сільськогосподарської продукції, характеризуються високим рівнем витрат, що зумовлений масштабами виробництва, сезонністю та специфікою аграрного бізнесу. Ці фактори суттєво впливають на прибутковість діяльності та вимагають додаткових фінансових ресурсів. У сучасних умовах жоден агрохолдинг не може стабільно та ефективно функціонувати без продуманої системи фінансового забезпечення, ключовим елементом якої є банківське кредитування.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що попри важливу роль агрохолдингів у розвитку економіки України та забезпеченні продовольчої безпеки, вони стикаються з проблемами у сфері кредитування. Складність доступу до дешевих кредитних ресурсів, висока вартість запозичень та наявність ризиків значно ускладнюють їх діяльність. Необхідність наукового пошуку шляхів удосконалення та оптимізації кредитних механізмів для агрохолдингів, враховуючи умови воєнного часу та майбутньої повоєнної відбудови, зумовлює актуальність даної роботи.

Метою дослідження є удосконалення механізмів кредитного забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції в агрохолдингу

для підвищення фінансової стійкості та ефективності його функціонування.

Для досягнення цієї мети були поставлені такі **завдання**:

- розкрити сутність кредиту та охарактеризувати особливості кредитування сільськогосподарських підприємств в Україні.;
- дослідити специфіку кредитування агрохолдингів в Україні;
- виявити та проаналізувати основні проблеми й бар'єри у сфері кредитування сільськогосподарських підприємств;
- проаналізувати стан та динаміку кредитування агрохолдингів комерційними банками України на прикладі ТОВ «АТК»
- дослідити сучасні фінансові інструменти кредитування аграрного бізнесу та визначити напрями їх удосконалення.;
- проаналізувати можливості адаптації міжнародних механізмів кредитування до умов функціонування українських агрохолдингів;
- обґрунтувати шляхи удосконалення системи кредитування аграрних підприємств і сформулювати рекомендації щодо оптимізації механізмів кредитування агрохолдингів, зокрема ТОВ «АТК».

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти банківського кредитування агрохолдингів.

Наукова і практична новизна дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичній реалізації пропозицій щодо вдосконалення механізмів кредитування агрохолдингів в Україні.

У результаті проведеного дослідження обґрунтовано такі положення, що містять елементи наукової новизни:

- подальшого розвитку набув алгоритм оцінки ризиків кредитування діяльності агрохолдингів;
- проведено оцінку існуючих програм банківського фінансування аграрного сектору та визначено їх обмеження для великих підприємств;
- розроблено пропозиції щодо вдосконалення банківських механізмів кредитування з урахуванням галузевої специфіки агрохолдингів.

Для розкриття досліджуваної теми використано законодавчі акти, нормативно-правові документи, статистичні дані, звіти Національного банку України та комерційних банків, сучасні наукові публікації та роботи відомих економістів і фінансистів, які досліджували питання банківського кредитування аграрних підприємств.

Методологічну базу складають методи системного, структурного, факторного та порівняльного аналізу. У роботі застосовано графічні, табличні та розрахункові інструменти дослідження.

Інформаційна база – фінансова звітність агрохолдингів, статистичні дані Національного банку України та комерційних банків, аналітичні дослідження та наукові праці провідних фахівців у галузі банківської справи та аграрної економіки.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що розроблені рекомендації та запропоновані методичні підходи можуть бути використані як у практичній діяльності агрохолдингів для підвищення ефективності залучення кредитних ресурсів, так і банками при формуванні стратегій кредитування аграрного сектору.

Структура роботи включає вступ, три розділи основної частини, висновки, список використаних джерел та додатки. У вступі обґрунтовується актуальність теми, визначаються мета, об'єкт, предмет, завдання та методологічна база дослідження. Основна частина присвячена аналізу проблеми та розробці пропозицій щодо її вирішення. У висновках сформульовано основні результати дослідження.

Публікації. За матеріалами дослідження були опубліковані тези доповідей на тему «Інноваційні фінансові інструменти в агровиробництві: бар'єри впровадження в умовах цифрової економіки», за якими було взято участь у науково-практичній конференції «Цифрова економіка».

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Сутність кредиту та особливості кредитування сільського господарства

На сучасному етапі розвитку економіки України кредитні відносини стали невід’ємною складовою господарської діяльності, оскільки охоплюють усі сфери відтворення суспільного капіталу. Вони проникають у процеси виробництва, обміну, розподілу та споживання, забезпечуючи безперервність економічного кругообігу. Незважаючи на негативний вплив світових фінансових криз, що продемонстрували недоліки в організації кредитної діяльності як банківських, так і небанківських інституцій, роль кредиту залишається визначальною для підтримки економічної стабільності та розвитку.

Подальше економічне зростання України значною мірою залежить від здатності фінансово-кредитної системи задовольняти потреби аграрного сектору у фінансових ресурсах. Саме диверсифікація джерел кредитування та розширення доступу підприємств, зокрема малих і середніх сільськогосподарських виробників, до кредитних коштів стає необхідною умовою для підвищення їхньої конкурентоспроможності.

Для аграрних підприємств кредит виконує особливу функцію – він є ключовим механізмом поповнення як основного, так і оборотного капіталу. У ситуації, коли власні фінансові ресурси обмежені, кредитні кошти виступають потужним важелем, що дозволяє здійснювати модернізацію виробництва, долати сезонні розриви у фінансуванні та створювати умови для сталого розвитку сільського господарства.

Таким чином, забезпечення динамічного розвитку реального сектору економіки України значною мірою залежить від активізації співпраці банківських і небанківських фінансових інституцій із підприємствами

аграрної сфери у напрямі формування їхніх фінансових ресурсів для задоволення виробничих потреб.

Економічною передумовою виникнення кредиту виступає нерівномірність руху грошових коштів у підприємств. З одного боку, виникає необхідність у поповненні оборотних ресурсів, інвестуванні в основні засоби, впровадженні інноваційних виробництв і технологій; з іншого — існують суб'єкти господарювання, що мають тимчасово вільні кошти. Додаткова потреба одних підприємств у фінансових ресурсах та наявність у інших надлишкових доходів формують основу кредитних відносин. Найбільш ефективно ця суперечність вирішується через банківське кредитування, яке забезпечує перерозподіл капіталу між галузями та підприємствами. Саме це створює підґрунтя для виникнення та розвитку кредитних відносин.

Кредитні відносини характеризуються наявністю специфічного взаємозв'язку між кредитором і позичальником, у результаті якого виникає зобов'язання боргового характеру. Це забезпечує неперервність процесів виробництва й обігу на макроекономічному рівні.

Потреба у кредитуванні виникає практично в кожного підприємства, однак особливо гостро вона відчувається у сільському господарстві. Це пояснюється низкою специфічних факторів: сезонністю виробництва, залежністю від природно-кліматичних умов та стихійних ризиків, часовим розривом між витратами і надходженням коштів від реалізації продукції, високою капіталомісткістю виробництва та відносно низькою фондівіддачею.

Формування кредитних відносин починається ще на етапі подання позичальником заявки до банку чи іншої фінансово-кредитної установи. До складу цього процесу входять: розгляд кредитної заявки та співбесіда з потенційним позичальником, аналіз його кредитоспроможності, оцінка ризиків, визначення забезпечення повернення кредиту, підготовка висновку щодо можливості фінансування, укладення кредитної угоди та договору застави, видача і використання кредитних коштів, а також подальший контроль за дотриманням умов договору. Отже, кредитні відносини

виникають і функціонують задовго до фактичного надання кредиту.

В аграрному секторі кредитні відносини мають низку специфічних особливостей, які необхідно враховувати під час забезпечення кредитування. Основними елементами цих відносин виступають суб'єкти та об'єкти. З одного боку, це банки, кредитні кооперативи, лізингові компанії та інші інституції, які надають у тимчасове користування фінансові ресурси; з іншого — сільськогосподарські підприємства, що отримують кошти й зобов'язуються повернути їх після завершення обумовленого терміну.

Варто зазначити, що законодавство України чітко визначає склад суб'єктів кредитних відносин. Відповідні трактування містяться у низці нормативно-правових актів, зокрема у законах України (таблиця. 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення суб'єктів кредитного процесу у законодавстві України

Законодавче джерело	Визначення
Закон України № 2121-III від 7 грудня 2000 р. із змінами, внесеними згідно із Законами (3024-VI від 15.02.2011 р). “Про банки і банківську діяльність” [1]	Банк - юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги"
Закон України № 723/97-ВР від 16.12.1997 р). “Про фінансовий лізинг” [52]	Лізингодавець - юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу. Лізингоодержувач - фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця. Продавець (постачальник) - фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу лізингоодержувачу. Інші юридичні або фізичні особи,

	які є сторонами багатостороннього договору лізингу
Закон України № 469/97-ВР від 17.07.1997 р. “Про сільськогосподарську кооперацію” [51]	Сільськогосподарський кооператив - юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, що є сільськогосподарськими товаровиробниками, на засадах добровільного членства та об'єднання майнових пайових внесків для спільної виробничої діяльності у сільському господарстві та обслуговування переважно членів кооперативу Сільськогосподарське підприємство-позичальник - фізична або юридична особа незалежно від форми власності та господарювання, в якій валовий доход, отриманий від операцій з реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки, за наявності сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень тощо) та/або поголів'я сільськогосподарських тварин у власності, користуванні, в тому числі й на умовах оренди, за попередній звітний (податковий) рік перевищує 75 відсотків загальної суми валового доходу

Кредитні відносини між кредитором і позичальником у практичній площині мають формуватися на основі узгодження та єдності їхніх правових і економічних інтересів. Саме спільність інтересів виступає передумовою ефективного функціонування кредитної системи.

Організація таких відносин повинна забезпечувати максимально ефективне використання кредитних ресурсів для обох сторін: кредитор прагне

отримати прибуток від наданих коштів, а позичальник — задовольнити потребу у додатковому фінансуванні. Отже, ключовим принципом виступає компроміс між ефективністю надання кредиту банком та результативністю його використання позичальником. У центрі цих відносин має бути довіра: її відсутність робить кредитування економічно не вигідним, адже кредитор не готовий надавати ресурси, а позичальник - їх залучати.

Таким чином, кредитні відносини між банківськими й небанківськими фінансово-кредитними установами, з одного боку, та сільськогосподарськими підприємствами, з іншого, реалізуються в процесі кредитування і ґрунтуються на об'єкті цих відносин. Об'єктом кредитних відносин виступає певна вартість (у грошовій чи товарній формі), що передається у тимчасове користування від кредитора до позичальника на умовах повернення та сплати відсотка.

У сфері аграрного виробництва кредитні відносини мають низку специфічних особливостей, зумовлених природою сільського господарства. Практика підтверджує: як серед кредитних установ, так і серед економістів-аграріїв немає заперечень щодо необхідності врахування цієї специфіки при організації кредитного забезпечення підприємств аграрного сектору.

Розглянемо на практиці ключові особливості функціонування сільськогосподарської діяльності в аграрному секторі економіки.

1. Залежність від природно-кліматичних умов.

Сільське господарство є тією галуззю економіки, яка безпосередньо залежить від впливу природних факторів: світла, температури, вологості, заморозків, граду, ураганів, повеней, засух та інших стихійних явищ. Особливо відчутним цей вплив є для рослинництва, адже він визначає рівень урожайності культур. Несприятливі погодні умови можуть призвести як до часткової втрати врожаю, так і до його повної загибелі.

Навіть за умови застосування сучасних технологій урожайність часто суттєво коливається під впливом природних чинників. Водночас сприятливі кліматичні умови здатні стати джерелом додаткового доходу, оскільки

дозволяють реалізувати продукцію (наприклад, ранні овочі та фрукти) за вищими цінами.

2. Сезонність виробництва.

Для сільського господарства характерне розмежування між робочим періодом (час, протягом якого застосовується праця - оранка, сівба, догляд за посівами, сінозбирання, збір урожаю тощо) та виробничим періодом (час, необхідний для формування врожаю). Це призводить до сезонності виробництва, яка викликає розрив між моментом авансування коштів у процес виробництва та їх поверненням після реалізації продукції.

Найбільш виражені сезонні коливання у потребі в капіталі спостерігаються в підприємств, що спеціалізуються на рослинництві (наприклад, плодоконсервні чи цукрові заводи). У тваринництві сезонність менш відчутна, проте також існують періоди зростання витрат і потреби в додаткових ресурсах.

3. Безперервність виробничого процесу.

Сільськогосподарське виробництво не може бути призупинене, тому для забезпечення його безперервності потрібні своєчасні та регулярні фінансові вливання, зокрема у формі кредитів.

У період весняно-польових робіт потреба підприємств у кредитних ресурсах поступово зростає, тоді як узимку вона суттєво зменшується. Надання сільськогосподарським підприємствам реальних можливостей залучення додаткових коштів у періоди пікового навантаження забезпечує їх стабільне функціонування. Вчасне отримання кредитів є запорукою успіху виробничого циклу, тоді як затримка у фінансуванні може призвести до зриву виробничого процесу. Отже, безперервність фінансування є ключовою умовою ефективності аграрного виробництва.

4. Самовідтворення.

Для агрохолдингів характерним є внутрішньогосподарський обіг частини продукції, що забезпечує відтворення виробничого процесу. Значна частка вирощеного врожаю залишається в господарстві у вигляді насіння для

наступних посівів, органічних добрив чи продукції, яка використовується для підтримання інфраструктури та забезпечення виробничих потреб. У середньому 20–30% врожаю може бути спрямовано на внутрішні потреби, без виходу на ринок. Це знижує рівень товарності та обсяг грошової виручки, але водночас гарантує стійкість та циклічність виробництва. Така специфіка вимагає наявності додаткових фінансових ресурсів для підтримання оборотного капіталу, особливо у періоди міжсезоння.

5. Високий рівень ризикованості.

Аграрний бізнес належить до найбільш ризикових сфер економіки, що зумовлює специфіку кредитних відносин. Особливо це стосується новостворених підприємств, які ще не мають ділової репутації, досвіду та сталих позицій на ринку. Для кредиторів це означає підвищену ймовірність неповернення коштів, тоді як для позичальників — складність у доступі до фінансових ресурсів. Важливо, щоб аграрні підприємства мали можливість довести свою кредитоспроможність і на практиці підтвердити готовність своєчасно розраховуватися за зобов'язаннями.

6. Низька прибутковість.

Попри значні масштаби діяльності, формування прибутку в агрохолдингах є складним процесом через специфічні особливості аграрного сектору. Навіть великі виробники стикаються з високою ймовірністю зниження прибутковості або його повної відсутності під впливом зовнішніх факторів, що не залежать від їхньої господарської діяльності (несприятливі кліматичні умови, шкідники, епідемії, воєнні дії тощо).

Частина отриманого доходу спрямовується на постійне матеріально-технічне забезпечення: закупівлю насіння, добрив, засобів захисту рослин, паливно-мастильних матеріалів, обслуговування та оновлення сільськогосподарської техніки. Додатково варто враховувати, що певна частина продукції використовується у внутрішньому обігу агрохолдингу (насіння для повторних посівів, органічні добрива), що знижує рівень товарності та не приносить безпосереднього прибутку.

Таким чином, на величину прибутку агрохолдингу впливає сукупність внутрішніх факторів (структура витрат, рівень ефективності управління, технологічна модернізація) та зовнішніх факторів (цінова кон'юнктура ринку, природні умови, регуляторна політика, геополітична нестабільність). Це зумовлює високу ризикованість діяльності та потребує розробки ефективних механізмів оптимізації фінансування, зокрема кредитування. В таблиці 1.2 наведено фактори що впливають на прибутковість агрохолдингів.

Аграрне підприємство у процесі своєї господарської діяльності потребує залучення значних кредитних ресурсів. Це пояснюється високою капіталомісткістю галузі, сезонністю виробництва, значними витратами на матеріально-технічне забезпечення та інвестиційними потребами. Саме тому агропромисловий комплекс справедливо вважається кредитомісткою галуззю. Підвищена кредитомісткість зумовлює необхідність надання аграрним підприємствам кредитів на більш прийнятних, а іноді й пільгових умовах, що дозволяє забезпечити безперервність виробничого процесу та стабільність розвитку.

Таблиця 1.2

Вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на прибутковість

Група факторів	Конкретні фактори	Вплив на прибутковість
Внутрішні	Структура витрат (насіння, добрива, ПММ, техніка)	Збільшує собівартість продукції, знижує маржу прибутку
	Ефективність управління та менеджменту	Оптимізує витрати, підвищує продуктивність
	Технологічний рівень виробництва	Впливає на врожайність, якість продукції та конкурентоспроможність
	Стратегія збуту та логістики	Визначає ринкові позиції, доступ до нових каналів продажу
	Використання внутрішніх ресурсів (самовідтворення, насіння, добрива)	Зменшує потребу у зовнішніх закупівлях, але знижує рівень товарності
Зовнішні	Природно-кліматичні умови (засухи, заморозки, стихії)	Суттєво впливають на врожайність та обсяг виробництва
	Коливання цін на світових ринках	Формує рівень доходів від експорту зернових та олійних
	Регуляторна політика держави (податки, мита, субсидії)	Може як стимулювати, так і обмежувати розвиток агробізнесу
	Геополітична нестабільність, військові дії	Руйнування інфраструктури, втрата ринків збуту
	Доступ до кредитних ресурсів	Визначає можливість інвестувати у розвиток і модернізацію виробництва

На основі узагальнення вимог галузі щодо організації кредитних відносин з урахуванням специфіки сільського господарства постає потреба у введенні та чіткому визначенні категорії «кредитне забезпечення сільського господарства». Під цим поняттям слід розуміти сукупність організаційно-економічних заходів і механізмів, спрямованих на задоволення потреб

аграрних підприємств у кредитних ресурсах для здійснення поточної діяльності, модернізації та розширеного відтворення.

Кредитне забезпечення виконує низку важливих функцій:

інвестиційну – створює можливість оновлення виробничих фондів, закупівлі техніки та впровадження нових технологій;

стабілізаційну – забезпечує сталість виробничого процесу та зменшує вплив сезонних коливань;

регулюючу – дозволяє аграрним підприємствам швидше адаптуватися до змін кон'юнктури ринку та державної політики;

соціально-економічну – сприяє збереженню зайнятості у сільських громадах і продовольчій безпеці країни.

Таким чином, кредитне забезпечення сільського господарства можна визначити як особливу економічну категорію, що відображає систему відносин між банківськими та небанківськими фінансово-кредитними інституціями і аграрними підприємствами, спрямовану на формування достатніх і доступних фінансових ресурсів. Саме від ефективності цього механізму залежить фінансова стійкість аграрного сектору, його конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також можливість стабільного розвитку економіки України в цілому.

1.2. Форми та інструменти кредитування аграрного бізнесу

У сучасних умовах діяльність аграрних підприємств України відбувається під значним впливом зовнішніх і внутрішніх викликів. Одним із найвагоміших чинників останніх років є повномасштабна війна, що призвела до руйнування виробничої та транспортної інфраструктури, втрати земельних активів, ускладнення логістики та зниження рівня інвестиційної привабливості аграрного сектору. Підприємства, розташовані поблизу зон бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, фактично втратили можливість ефективно функціонувати. У таких умовах фінансова підтримка

набуває особливого значення, адже саме вона дозволяє зберегти безперервність виробничого процесу та відновити стабільність господарської діяльності.

Недостатність власних обігових коштів змушує аграрні підприємства звертатися до зовнішніх джерел фінансування. Кредитні ресурси стають необхідною складовою системи фінансового забезпечення, оскільки дають змогу покривати поточні витрати, формувати сезонні запаси насіння, пального, добрив та інших матеріально-технічних ресурсів. Завдяки цьому підприємства мають змогу підтримувати оптимальну структуру основних засобів та здійснювати інвестиції у розвиток.

Важливим аспектом є й те, що аграрне виробництво має виражений часовий лаг між моментом здійснення витрат і надходженням доходу від реалізації продукції. Посівна кампанія потребує значних фінансових ресурсів уже на початковому етапі, тоді як виручка надходить лише після збору врожаю та його реалізації. Кредитні кошти у цьому випадку забезпечують безперервність виробничого циклу та дозволяють уникнути фінансових розривів.

Рациональне використання кредитів сприяє підвищенню продуктивності аграрного бізнесу. Залучені кошти дозволяють не лише забезпечити стабільність поточної діяльності, а й отримати відчутний економічний ефект у вигляді збільшення врожайності, зниження собівартості продукції та підвищення її конкурентоспроможності на внутрішньому й зовнішньому ринках. Таким чином, кредитування виконує не лише фінансово-забезпечувальну, але й стратегічну функцію у розвитку агропромислового комплексу України.

З огляду на вищезазначене, кредитні ресурси залишаються основним механізмом фінансування аграрного бізнесу в сучасних умовах. Саме тому доцільним є аналіз основних форм кредитування, що використовуються в Україні які наведено на рисунку 1.1.

Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність», банківський кредит визначається як будь-яке зобов'язання банку надати певну суму коштів, будь-яка гарантія, придбання права вимоги боргу чи продовження терміну його погашення, що надається в обмін на зобов'язання боржника повернути отриману суму разом зі сплатою відсотків та інших передбачених платежів [36].

Таким чином, банківський кредит являє собою форму руху позичкового капіталу, яка забезпечує отримання доходу у вигляді відсотків і може надаватися як юридичним, так і фізичним особам на основі договірних відносин. Ключовою умовою кредитування є обов'язкове повернення коштів у встановлений строк, а також виконання зобов'язань зі сплати відсотків у визначених розмірах.

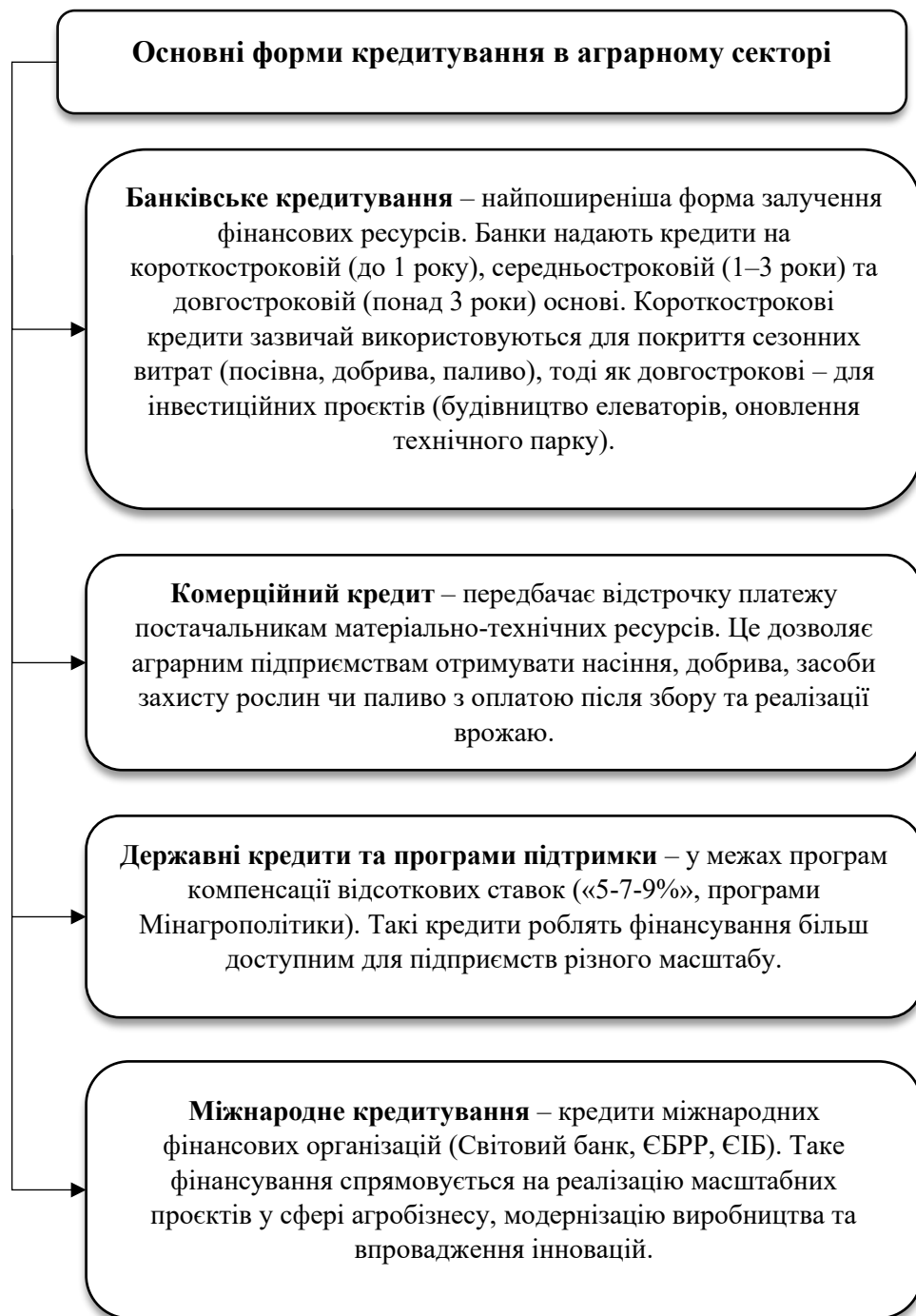

Рис. 1.1 Основні форми кредитування аграрного сектору

Процес надання кредитів суб'єктам господарювання ґрунтується на системі кредитних відносин, які становлять основу банківського кредитування. У цьому контексті банківське кредитування можна визначити як комплекс організаційно-економічних відносин між банком і позичальником, що виникають у процесі передачі в тимчасове користування грошового капіталу на принципах строковості, повернення, платності, забезпеченості, цільового використання та диференційованості.

Рис. 1.2 Сутність банківського кредитування як економічної категорії

Сутність банківського кредитування визначається не стільки розміром наданих фінансових ресурсів, скільки специфікою економічних відносин, що формуються в процесі руху вартості на основі принципів повернення та платності. Саме ці відносини мають низку характерних ознак, які відображають природу банківського кредиту та виокремлюють його серед інших економічних категорій. Основні особливості банківського кредитування систематизовано та подано на рисунку 1.2

Для аграрних підприємств банківський кредит виступає одним із провідних зовнішніх джерел фінансування господарської діяльності. Залучені кредитні ресурси відіграють ключову роль у фінансовому забезпеченні, оскільки дозволяють компенсувати сезонні розриви між витратами та надходженнями, підтримувати безперервність відтворювальних процесів, а також покривати значну потребу в обігових коштах. У результаті банківське кредитування стає основним інструментом поповнення фінансових ресурсів аграрних підприємств та забезпечення їх стабільного функціонування.

Разом із тим, у практиці фінансування аграрного бізнесу важливу роль відіграє і комерційний кредит. На відміну від банківських позик, він базується на договірних відносинах між постачальниками матеріально-технічних ресурсів та аграрними підприємствами і передбачає надання продукції чи послуг із відстрочкою платежу. Така форма кредитування є зручним та доступним інструментом для аграріїв, особливо в умовах нестачі обігових коштів чи ускладненого доступу до банківських позик.

Комерційний кредит в аграрному секторі являє собою форму фінансування, за якої постачальники матеріально-технічних ресурсів (насіння, добрива, паливо, засоби захисту рослин) надають аграрним підприємствам продукцію чи послуги з відстрочкою платежу. Такий механізм особливо актуальний для фермерських господарств і малих агропідприємств, що не завжди мають можливість оперативно залучати банківські кредити через недостатню заставну базу чи високі відсоткові ставки. Комерційний кредит дає змогу аграріям здійснювати посівну чи інші виробничі процеси без

попередніх фінансових витрат, а розрахунок відбувається після реалізації врожаю, коли з'являються грошові надходження.

У сучасних умовах воєнних викликів комерційний кредит набув ще більшої ваги, оскільки він дозволяє підтримувати виробничу діяльність навіть у ситуації обмеженого доступу до банківського фінансування. Постачальники ресурсів зацікавлені у збереженні довгострокових відносин з аграріями, тому часто йдуть на зустріч, пропонуючи гнучкі умови відстрочки платежів. Разом з тим, такий кредит має й обмеження – він надається у натуральній формі (ресурси, обладнання, послуги), а його розмір і строки залежать від фінансового стану підприємства та репутації позичальника. Проте як інструмент забезпечення виробничого процесу комерційний кредит залишається дієвим і широко застосовуваним у практиці аграрного бізнесу України.

У таблиці 1.3 наведено різницю між банківським та комерційним кредитом

Таблиця 1.3

Різниця між банківським та комерційним кредитом

Критерій	Банківський кредит	Комерційний кредит
Форма надання	Грошові кошти	Товари або послуги (насіння, добрива, паливо тощо) з відстрочкою платежу
Джерело	Банківські та фінансово-кредитні установи	Постачальники ресурсів, дилери, контрагенти
Тривалість	Коротко-, середньо- та довгострокові (від кількох місяців до кількох років)	Переважно короткострокові (до збору врожаю чи 6–12 місяців)
Процентна ставка	Встановлюється банком (залежить від ринку та кредитоспроможності позичальника)	Зазвичай не має відсотків, але може включати приховані витрати (надбавки до ціни товару)
Забезпечення	Потребує застави (нерухомість, техніка, майбутній врожай)	Часто ґрунтується на діловій репутації та історії співпраці
Доступність	Ускладнена для малих фермерських господарств через вимоги банків	Відносно доступна навіть для малих виробників, якщо є стабільні відносини з постачальниками
Переваги	Великі обсяги фінансування; можливість інвестувати в розвиток та інфраструктуру	Оперативність, простота оформлення, немає складних процедур
Недоліки	Високі відсоткові ставки, жорсткі вимоги до забезпечення, складність отримання	Обмежені обсяги; залежність від постачальника; переважно короткий термін

Таким чином, порівняння банківського та комерційного кредитування показує, що кожна форма має власні переваги й обмеження. Банківські кредити дозволяють залучати значні обсяги коштів для реалізації як поточних, так і інвестиційних проектів, проте вимагають дотримання жорстких умов щодо забезпечення та сплати відсотків. Комерційний кредит, у свою чергу, забезпечує оперативність і простоту залучення ресурсів, але обмежується невеликими сумами та короткими строками. У практиці аграрного бізнесу

обидві форми доповнюють одна одну, створюючи можливості для фінансування різних потреб підприємств.

Водночас слід враховувати, що в умовах воєнних викликів і нестабільної економіки особливого значення набуває державна підтримка у сфері кредитування аграрних підприємств. Саме державні кредити та програми компенсації відсоткових ставок стають важливим механізмом, який дозволяє аграріям отримати доступ до дешевших фінансових ресурсів та продовжувати виробничу діяльність навіть у складних умовах.

В умовах економічної нестабільності та зростання фінансових ризиків важливим механізмом забезпечення доступності кредитних ресурсів для аграрного бізнесу виступає державна підтримка. Вона реалізується через систему пільгового кредитування, компенсації відсоткових ставок та спеціальні програми фінансування, які дозволяють аграрним підприємствам отримувати позики на більш вигідних умовах, ніж на комерційному ринку.

Одним із ключових інструментів державної підтримки є компенсація частини відсоткової ставки за банківськими кредитами. Механізм передбачає, що підприємство укладає кредитний договір із банком на ринкових умовах, проте частину відсоткової ставки сплачує держава. Це дозволяє аграріям суттєво знизити вартість запозичених коштів, а отже — підвищити рентабельність виробничих процесів.

Важливе місце у системі державних фінансових інструментів займає програма «Доступні кредити 5-7-9%», започаткована у 2020 році. Вона націлена на підтримку малого та середнього бізнесу, у тому числі фермерських господарств. У межах цієї програми аграрні підприємства можуть отримати кредити за ставками 5, 7 або 9 відсотків річних залежно від розміру бізнесу, його доходів та створення нових робочих місць. Особливу актуальність програма набула в умовах воєнних дій, коли доступність фінансових ресурсів стала критично важливою для підтримки продовольчої безпеки країни.

Крім того, в Україні реалізуються програми, спрямовані на розвиток фермерських та сімейних господарств. Зокрема, існують спеціальні кредитні

продукти для придбання сільськогосподарської техніки, насіння, добрив, відновлення тваринницьких комплексів тощо. У таких випадках держава частково компенсує витрати на сплату відсотків, а також надає гранти чи субсидії для підтримки інвестиційної діяльності аграріїв.

Необхідно підкреслити, що державні кредити та програми підтримки виконують не лише економічну, а й соціальну функцію. Вони сприяють збереженню робочих місць у сільській місцевості, розвитку інфраструктури та забезпеченню продовольчої стабільності. У період воєнних дій і повоєнного відновлення значення таких програм лише зростатиме, оскільки саме вони дозволять аграрному сектору залишатися однією з ключових опор економіки України. У таблиці 1.4 наведено приклади Державних програм для підтримки сільського господарства України.

Основні державні програми підтримки кредитування аграрного бізнесу в Україні

Назва програми	Суть механізму	Переваги для аграріїв	Обмеження та недоліки
«Доступні кредити 5-7-9%»	Надання кредитів за зниженими ставками (5%, 7% або 9%) залежно від обсягів бізнесу та створення нових робочих місць	Доступ до дешевих фінансових ресурсів; можливість фінансування обігових коштів і інвестиційних проєктів	Обмеження за розміром бізнесу та напрямками використання коштів
Компенсація відсоткових ставок	Держава відшкодовує частину відсоткової ставки за банківськими кредитами	Зниження вартості кредитних ресурсів, що робить їх доступними навіть для малих господарств	Необхідність підтвердження цільового використання; бюрократичні процедури
Підтримка фермерських та сімейних господарств	Пільгове кредитування на закупівлю техніки, насіння, добрив; можливість отримання грантів	Сприяє розвитку малих і середніх господарств; підвищує їхню конкурентоспроможність	Обмежений доступ для агрохолдингів; залежність від державного фінансування
Кредитні гарантії для аграріїв	Надання державою часткових гарантій за кредитами у разі відсутності достатнього заставного майна	Полегшує доступ до кредитів для малих виробників; зменшує ризики банків	Поширюється лише на визначені категорії позичальників
Програми воєнної та повоєнної підтримки (2022–2025 рр.)	Кредити на відновлення зруйнованої інфраструктури, закупівлю техніки, підтримку експорту	Допомагають відновленню сільського господарства у зоні бойових дій; підвищують продовольчу безпеку	Тимчасовий характер; потреба у значних бюджетних ресурсах

Отже, державні програми підтримки кредитування відіграють ключову роль у забезпеченні доступу аграрних підприємств до фінансових ресурсів, знижуючи їх кредитне навантаження та створюючи умови для розвитку навіть у складних економічних і воєнних умовах. Проте можливості державного фінансування є обмеженими та не завжди здатні задовольнити зростаючі

потреби аграрного сектору. У цьому контексті особливого значення набуває міжнародне кредитування, яке виступає важливим доповненням до національних механізмів фінансової підтримки.

Міжнародні фінансові організації, зокрема Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), активно долучаються до фінансування агропромислового комплексу України. Їхня діяльність спрямована не лише на покриття поточних потреб підприємств, а й на довгострокові інвестиційні проекти: модернізацію агротехніки, розвиток інфраструктури зберігання та логістики, впровадження інноваційних технологій.

Такі кредити зазвичай надаються на вигідніших умовах, ніж комерційні позики, і часто супроводжуються технічною допомогою, консультаціями та контролем за ефективністю використання коштів. Це дозволяє аграрним підприємствам не лише отримати доступ до фінансів, а й інтегрувати сучасні управлінські та виробничі практики.

Крім того, міжнародні програми кредитування мають важливий соціально-економічний ефект: вони сприяють відновленню аграрного сектору після воєнних руйнувань, підтримують розвиток малих і середніх виробників та підвищують рівень продовольчої безпеки України.

Однією з найбільш відомих програм міжнародної підтримки аграрного сектору України є проекти Світового банку, які спрямовані на розвиток сільських територій, удосконалення системи зрошення та підвищення продуктивності агровиробництва. Завдяки таким програмам українські аграрії отримують доступ не лише до фінансових ресурсів, але й до сучасних знань і технологій, що підвищує ефективність господарської діяльності.

Важливу роль у кредитуванні відіграє також Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), який активно фінансує як великі агрохолдинги, так і малі фермерські господарства. Його кредити здебільшого орієнтовані на модернізацію виробничих потужностей, впровадження енергоефективних технологій та розвиток інфраструктури переробки й

зберігання сільськогосподарської продукції. Окремо слід відзначити програми ЄБРР із підтримки жінок-підприємниць у сільському господарстві, що мають соціальний характер.

Своєю чергою, Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) реалізує низку проєктів, спрямованих на відновлення і розвиток українського агросектору, особливо в умовах воєнних викликів. Його фінансування часто спрямовується на великі інфраструктурні проєкти, включаючи будівництво елеваторів, логістичних центрів та переробних заводів. Це дозволяє підвищувати конкурентоспроможність української продукції на європейських та світових ринках.

Крім цього, варто згадати кредитні програми Міжнародної фінансової корпорації (IFC), яка входить до групи Світового банку. Вона спеціалізується на підтримці приватних інвестицій у сільське господарство, особливо в галузях, пов'язаних із впровадженням інноваційних технологій, цифрових рішень та розвитку ланцюгів доданої вартості.

Усі ці програми міжнародного кредитування створюють для аграрного бізнесу не лише фінансові можливості, а й виступають каталізатором трансформації галузі, сприяючи підвищенню її ефективності та стійкості в умовах глобальних викликів.

Комбінація банківських, комерційних, державних та міжнародних форм кредитування створює багаторівневу систему фінансової підтримки аграрного бізнесу. Її ефективне використання забезпечує можливість підприємствам різного масштабу не лише утримувати стабільність у кризових умовах, але й здійснювати стратегічний розвиток, підвищуючи конкурентоспроможність українського сільського господарства на внутрішньому та світовому ринках.

1.3. Проблеми та бар'єри у сфері кредитування сільського господарства

Кредитування аграрного сектора має низку специфічних особливостей, що зумовлені залежністю виробничого процесу від природних умов та

циклічності відтворення. Це насамперед потребує своєчасного й повного надання кредитних ресурсів у визначені періоди, оскільки навіть коротка затримка може спричинити зрив у виробництві. Окрім цього, уповільнений оборот капіталу в аграрній сфері формує необхідність у довгостроковішому залученні фінансових ресурсів за доступними ставками.

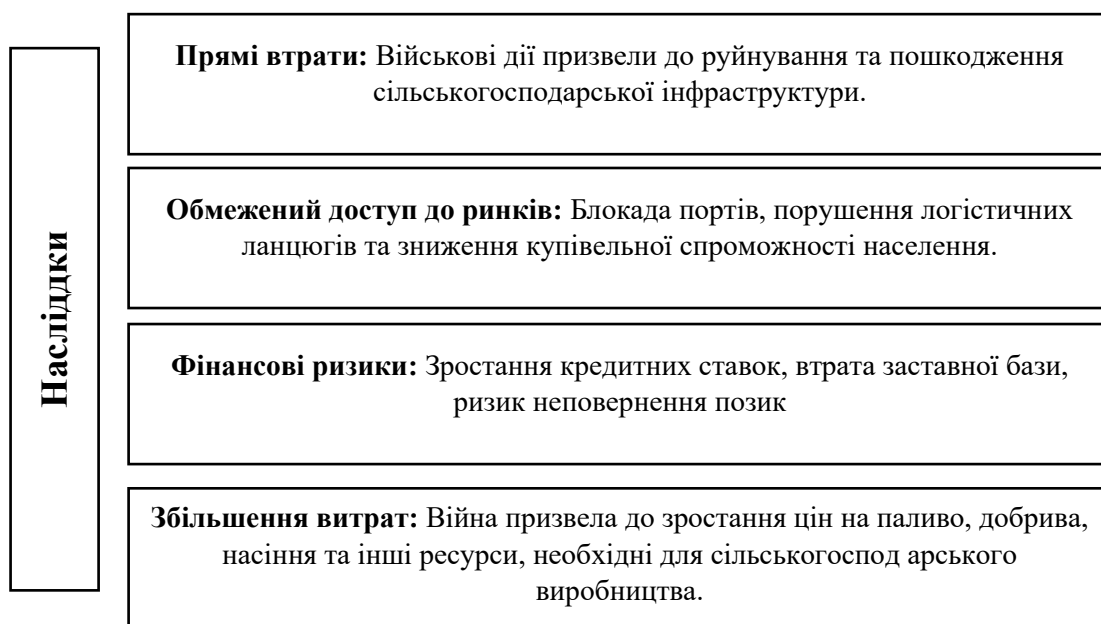
Ще однією важливою передумовою є низький рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва, який обмежує можливості підприємств самостійно фінансувати розвиток. Це посилюється нерівноцінністю обміну продукції на ринку та значною залежністю від кон'юнктури. Додатковим викликом виступає низький рівень технічного забезпечення: значна частина аграріїв користується зношеною технікою та застарілими технологіями, що зумовлює потребу в залученні кредитів інвестиційного характеру для модернізації виробництва.

Крім того, підвищений рівень ризику, властивий аграрній галузі, вимагає створення ефективної системи страхового захисту, яка могла б мінімізувати втрати кредиторів і позичальників у випадку непередбачуваних обставин. У сукупності ці фактори роблять аграрні підприємства менш конкурентоспроможними на фінансовому ринку й підкреслюють важливість державної підтримки для забезпечення стабільного доступу до кредитних ресурсів.

Усі ці особливості аграрного виробництва й без того значно ускладнюють доступ сільськогосподарських підприємств до кредитних ресурсів, формуючи певні обмеження для їхньої фінансової стійкості. Проте в умовах мирного часу ці проблеми частково компенсувалися розвитком державних програм підтримки, поступовим удосконаленням кредитної інфраструктури та зростанням інтересу міжнародних фінансових організацій до українського агробізнесу. Ситуація докорінно змінилася з початком повномасштабної війни. Воєнні дії стали фактором, що не лише загострив існуючі бар'єри, але й породив нові виклики для аграрного кредитування: від втрати активів і земель до порушення логістичних ланцюгів і різкого

зростання ризиків неповернення позик. Саме війна в Україні сьогодні є ключовим чинником, який визначає можливості й обмеження у сфері фінансування аграрного бізнесу.

Великі аграрні холдинги, які виступають системоутворюючими учасниками агропромислового комплексу та забезпечують значну частку експорту й валютних надходжень у країну, також зазнали серйозних втрат від воєнних дій. Попри більші масштаби діяльності й диверсифікованість ресурсів, саме вони зіштовхнулися з новими специфічними викликами та гібридними ризиками, що включають знищення виробничої інфраструктури, блокування логістичних маршрутів, втрату частини земельного банку та порушення експортних контрактів. Такі фактори призводять до непередбачуваних економічних наслідків, ускладнюють фінансову стабільність і змушують холдинги переглядати власні стратегії розвитку та підходи до залучення кредитних ресурсів (рис. 1.2)

***Рис. 1.2** Економічні наслідки військових дій в Україні*

Проблематика кредитування аграрного бізнесу в Україні має комплексний характер і формується під впливом низки внутрішніх та зовнішніх чинників. Її коріння варто шукати у специфіці самого сільськогосподарського виробництва, що є значною мірою залежним від

природних умов, сезонності та ризикованості. Саме ці особливості стають першими бар'єрами, які банки враховують при ухваленні рішень про фінансування.

Одним із найважливіших чинників є відсутність ефективної системи агрострахування. У світовій практиці саме страхування врожаю та майна виступає запорукою для кредитора, проте в Україні цей механізм практично не працює. Як наслідок, фінансові установи змушені брати на себе підвищений рівень ризику, що обертається вищою вартістю кредитних ресурсів або навіть відмовою у їх наданні.

Не менш вагомим є питання довіри між банками та сільськогосподарськими підприємствами. Фінансові установи часто сприймають аграріїв як нестабільних клієнтів із недостатнім рівнем прозорості звітності. Водночас самі підприємства нерідко вбачають у банках занадто зарегульованих та малодоступних партнерів, для співпраці з якими необхідно виконати складні вимоги. Така асиметрія у сприйнятті посилює проблему обмеженого доступу до кредитних ресурсів.

Ситуацію ускладнює також недостатній рівень фінансової дисципліни у частини агропідприємств. Відсутність повного бухгалтерського обліку та детальних бізнес-планів створює труднощі для банків у визначенні кредитоспроможності позичальників. Цей бар'єр особливо відчутний для малих фермерських господарств, які часто працюють у «напівформальному» режимі та не можуть підтвердити стабільність своїх фінансових потоків.

Варто враховувати й сильну залежність українського аграрного сектору від світових ринків. Коливання цін на зернові та олійні культури, зміни в логістиці чи поява нових торговельних бар'єрів відчутно впливають на рівень доходів аграріїв. Для банків така нестабільність є додатковим сигналом ризику, що безпосередньо позначається на умовах кредитування.

Ще одним вузьким місцем є недосконалість державної підтримки. Хоча існують програми здешевлення кредитів та часткового гарантування, вони переважно орієнтовані на великі підприємства, які мають кадрові та юридичні

ресурси для підготовки всіх документів. Малі виробники часто залишаються поза межами цих механізмів, що фактично посилює нерівність у доступі до фінансування.

Не можна оминати увагою і міжнародний аспект. Такі інституції, як ЄБРР, ЄІБ чи Світовий банк, пропонують спеціальні програми кредитування, однак скористатися ними здатні лише найбільші агрохолдинги. Малим підприємствам бракує компетенцій для відповідності вимогам цих програм, через що їхня участь у міжнародних кредитних ініціативах обмежена.

У підсумку формується парадоксальна ситуація: аграрний сектор, що є стратегічно важливим для продовольчої та економічної безпеки країни, водночас залишається одним із найменш захищених у доступі до фінансових ресурсів. Сукупність внутрішніх проблем — від сезонності та слабкої рентабельності до непрозорої фінансової звітності — накладається на зовнішні виклики, пов'язані з війною, глобальними ринками та недосконалою державною політикою. Це визначає необхідність глибокої модернізації кредитної системи та пошуку нових механізмів підтримки аграрного бізнесу.
(рис. 1.3)

***Рис. 1.3** Структурна схема проблем і рішень у системі аграрного кредитування*

Сукупність окреслених проблем свідчить про необхідність формування комплексної кредитної політики держави, спрямованої на збалансування інтересів фінансових установ і сільськогосподарських виробників. Реалізація системних інструментів підтримки дозволить підвищити інвестиційну привабливість аграрного сектору та забезпечити його фінансову стабільність.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ КРЕДИТУВАННЯ В АГРОХОЛДИНГУ АТК

2.1. Організаційно-економічна характеристика агрохолдингу АТК

АТК (Аграрна Технологічна Компанія) — це вертикально інтегрований агрохолдинг України, який здійснює повний цикл виробничої діяльності: від селекції та виробництва насіння до вирощування сільськогосподарської продукції, її зберігання, переробки, логістики та експорту. Компанія спеціалізується на вирощуванні зернових (наприклад, пшениця, кукурудза), олійних культур (соняшник, ріпак), а також овочів і супутніх сільськогосподарських сировин. Земельний товариства становить більше 31,8 тис. га землі в Житомирській, Вінницькій та Хмельницькій областях. Основними напрямками діяльності є:

- Рослинництво, український виробник кукурудзи, сої, квасолі та соняшнику
- Насінництво, компанія займається вирощуванням насіння та має сучасний насіннєвий завод виробництва Cimbria Unigrain A/S (Данія)
- Надання необоротних активів в оренду, компанія має овочесховище яке було у 2008 році введено в експлуатацію, загальна площа якого становить 3000 м². Потужність одночасного зберігання 35 тис. тонн

АТК була заснована в 2004 році, і вже з моменту свого створення взяла за мету інтегрувати усі етапи аграрного ланцюга в межах єдиного бізнесу. Це включає не лише виробництво на полях, але й розвиток насіннєвої бази, технологічної інфраструктури (елеватори, склади), логістичних можливостей (транспорт, бази перевалки) та зовнішньоторговельних операцій.

Центральна стратегія компанії полягає в тому, щоб контролювати кожен етап доданої вартості — від посіву та догляду за культурами до їх транспортування на кінцеві ринки. Такий підхід дозволяє зменшити витрати на посередників, забезпечити якість продукції на всіх етапах ланцюга та

підвищити маржинальність продажу. Більше того, він дає можливість гнучко реагувати на ринкові зміни, удосконалювати логістичні маршрути та будувати конкурентні переваги на міжнародних ринках.

Організаційна структура АТК побудована за принципом функціонально-ієрархічної моделі, що забезпечує ефективне управління усіма ланками виробничого процесу та оперативне прийняття управлінських рішень. На чолі компанії стоїть генеральний директор, який координує діяльність усіх підрозділів та визначає стратегічні напрями розвитку (рис. 2.1)

Рис. 2.1 Організаційна структура товариства [17]

Кадровий потенціал агрохолдингу АТК є одним із ключових чинників забезпечення ефективності його діяльності. У структурі компанії працюють

висококваліфіковані фахівці аграрного, інженерно-технічного, економічного та управлінського профілю. Середньооблікова чисельність персоналу у 2024 році становить близько 616 осіб, з яких понад 60 % — виробничий персонал, безпосередньо задіяний у польових роботах та технічному обслуговуванні сільськогосподарської техніки. Висока частка кваліфікованих агрономів, механізаторів і спеціалістів із точного землеробства забезпечує стабільні виробничі результати навіть у складних кліматичних та економічних умовах.

Рівень продуктивності праці в компанії демонструє позитивну динаміку, що зумовлено впровадженням автоматизованих систем управління, GPS-контролю техніки, а також раціональним розподілом трудових ресурсів між підрозділами. Висока ефективність кадрової політики підтверджується стабільно низьким рівнем плинності кадрів і зростанням продуктивності на одного працівника. Динаміка кількості працівників протягом 2020-2024 років представлена на рис. 2.2

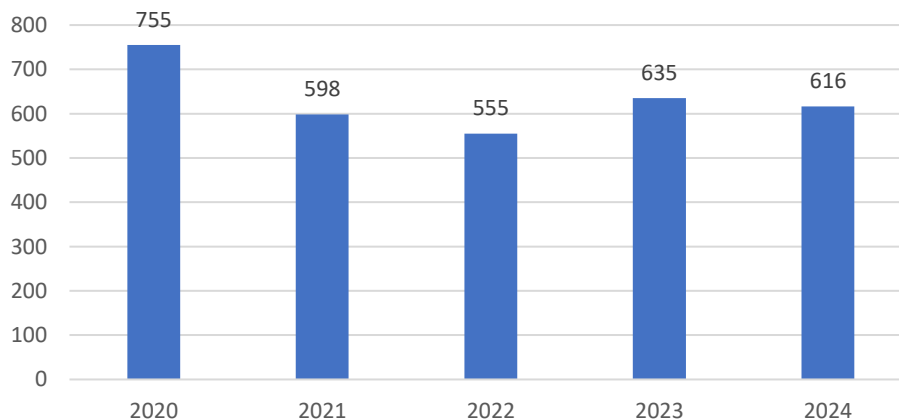

Рис. 2.2 Середня кількість працівників протягом 2020-2024 років [17]

Ефективність управління трудовими, матеріальними та фінансовими ресурсами відображається у ключових показниках діяльності агрохолдингу. За результатами останніх років АТК демонструє стабільне зростання обсягів виробництва та реалізації продукції. Зокрема, середньорічна урожайність

основних культур — пшениці, кукурудзи та соняшнику перевищує середні показники по країні на 10–15 %, що свідчить про раціональне використання земельного фонду та впровадження сучасних агротехнологій. Компанія підтримує стабільну динаміку фінансових результатів: зростання виручки від реалізації продукції відбувається в середньому на 12–14 % щороку, а рівень рентабельності операційної діяльності залишається у межах 18–22 %.

У 2024 році обсяги реалізованої продукції агрохолдингу АТК зросли на 22,6 тис. тонн, що становить підвищення на 13,5 % порівняно з 2023 роком. Як видно з Рисунку 2.3, упродовж 2020–2023 років спостерігалася тенденція до поступового скорочення обсягів реалізації, зумовлена як коливаннями ринкових цін, так і впливом воєнних ризиків. Проте у 2024 році компанії вдалося частково відновити позиції за рахунок реалізації залишків продукції минулих періодів та активізації експортної діяльності, що позитивно позначилося на загальних фінансових результатах.

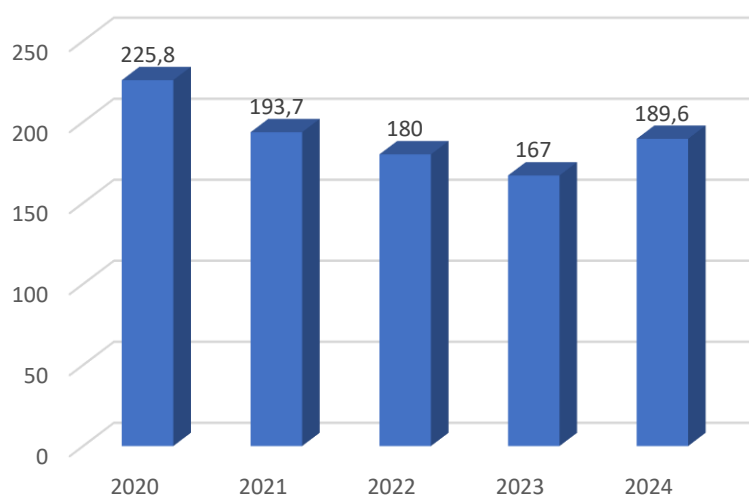

Рис. 2.3 Динаміка обсягів реалізації продукції в агрохолдингу [17]

У 2024 році чистий дохід від реалізації продукції, товарів та послуг агрохолдингу АТК зріс на 775,1 млн грн, що становить підвищення на 54,6 % порівняно з попереднім роком. Основним чинником зростання виручки стало збільшення обсягів реалізації продукції завдяки активізації збутової політики, розширенню експортних каналів постачання та підвищенню ефективності логістики. Крім того, компанія оптимізувала структуру продажів, надавши

пріоритет реалізації продукції з вищою доданою вартістю, що дозволило покращити фінансові результати навіть в умовах нестабільної ринкової кон'юнктури.

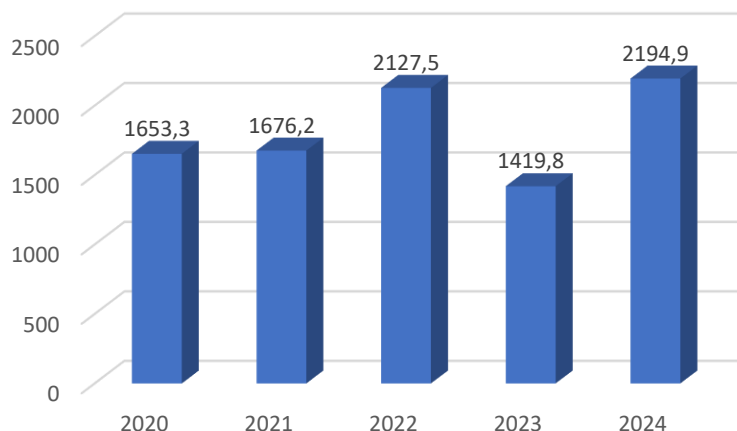

Рис. 2.4 Чистий дохід від реалізації продукції протягом 2020-2024 років [17]

Зростання собівартості продукції у 2024 році зумовлене розширенням виробничих обсягів та підвищенням цін на основні ресурси — паливо, добрива, насіння й засоби захисту рослин. Крім того, суттєво зросли витрати на транспортування та енергоносії, що пов'язано зі збільшенням відстаней доставки та підвищенням тарифів. У результаті, попри зростання доходів від реалізації, собівартість виробництва залишилась на високому рівні через загальне подорожчання ресурсів і логістичних послуг.

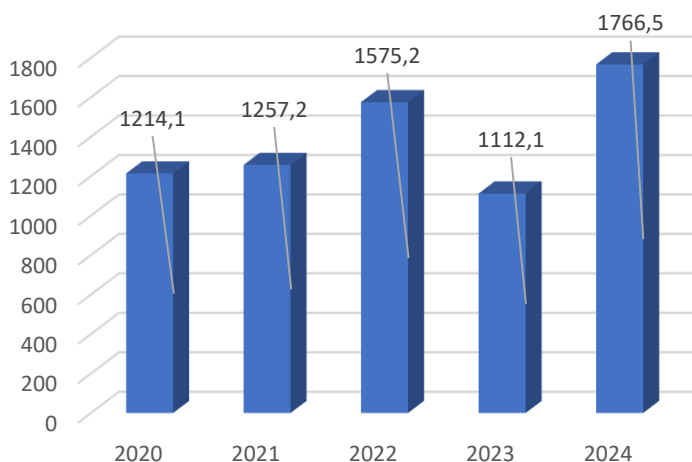

Рис. 2.5 Динаміка собівартості продукції 2020-2024 роки [17]

У 2024 році чистий прибуток підприємства зріс на 470,2 млн грн, або на 66,4 % порівняно з 2023 роком. Така позитивна динаміка зумовлена передусім збільшенням обсягів реалізації продукції та оптимізацією витратної структури, що дозволило підвищити ефективність операційної діяльності. Додатковим фактором стало зростання фінансових доходів від курсових різниць і відновлення стабільних експортних поставок, що позитивно вплинуло на підсумковий фінансовий результат. Крім того, компанія покращила управління запасами та дебіторською заборгованістю, що забезпечило більш рівномірний грошовий потік і підвищило рентабельність виробництва.

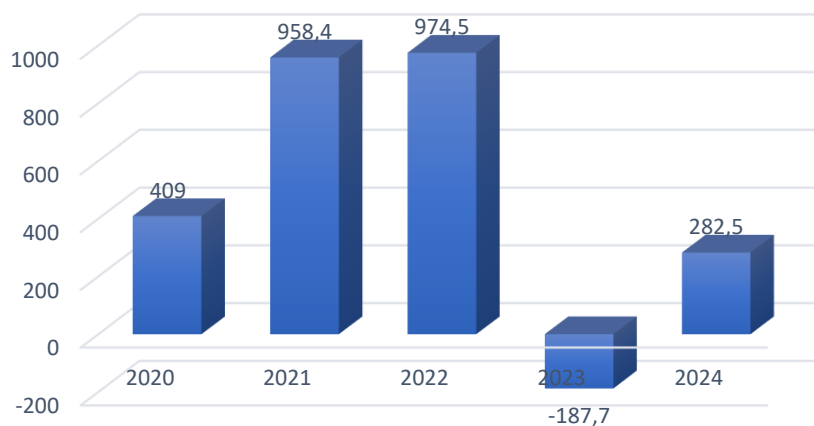

Рис. 2.6 Чистий фінансовий результат в розрізі 2020-2024 років [17]

Отже, узагальнюючи проведений аналіз організаційно-економічної характеристики агрохолдингу АТК, можна зробити висновок, що підприємство демонструє стійкі позиції на ринку аграрної продукції, ефективно використовує свої виробничі потужності та поступово розширює масштаби діяльності. Попри зростання витрат і підвищення собівартості, у 2024 році компанії вдалося досягти суттєвого приросту чистого доходу та прибутку, що свідчить про зростання ефективності управлінських рішень, раціональне використання ресурсів і правильний стратегічний курс розвитку.

2.2. Джерела фінансування діяльності агрохолдингу

Ефективність фінансової діяльності агрохолдингу значною мірою залежить від оптимальної структури джерел фінансування, яка забезпечує безперервність виробничого процесу, інвестиційний розвиток і фінансову стійкість підприємства. Для багатогалузевих структур, таких як агрохолдинг АТК, важливо підтримувати баланс між власними, позиковими та інвестиційними ресурсами з урахуванням вартості капіталу, рівня ризику та термінів залучення. Джерела фінансування діяльності агрохолдингу можна узагальнити за основними характеристиками (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Джерела фінансування агрохолдингу [21]

Група джерел	Основні складові	Переваги використання	Потенційні ризики / недоліки	Роль у діяльності АТК
Власні кошти	Статутний капітал, нерозподілений прибуток, амортизація, резервні фонди	Забезпечують фінансову незалежність, підвищують стійкість до ризиків, знижують залежність від кредиторів	Обмежений обсяг у разі низької прибутковості; повільне накопичення	Основне джерело фінансування операційної діяльності, закупівель, модернізації
Позикові кошти	Банківські кредити, лізинг, комерційні позики, облігаційні випуски	Дають можливість швидко залучити кошти для сезонних потреб або масштабних проєктів	Відсоткові витрати, ризик перевантаження боргом, залежність від кредиторів	Використовуються для фінансування технічного оновлення та оборотного капіталу
Інвестиційні кошти	Прямі інвестиції, акціонування, державні гранти, міжнародні програми підтримки	Сприяють довгостроковому розвитку, технологічній модернізації, підвищують конкурентоспроможність	Високі вимоги до звітності, контроль з боку інвесторів, тривалий період залучення	Потенційний напрям розвитку: модернізація переробки, біоенергетичні проєкти, цифровізація

Динаміка власного, позикового та інвестиційного капіталу дає змогу оцінити фінансову стійкість, рівень самофінансування і ступінь залежності агрохолдингу від зовнішніх джерел. Зокрема, важливо проаналізувати зміни у структурі пасивів балансу, визначити тенденції зростання чи скорочення окремих елементів капіталу, а також їхній вплив на загальну платоспроможність та інвестиційний потенціал підприємства.

На основі даних фінансової звітності АТК за 2020–2024 рр. здійснимо аналіз структури джерел фінансування підприємства (Таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Аналіз структури джерел фінансування агрохолдингу АТК за 2020–2024 рр. [17]

Рік	Власний капітал, тис. грн	Позиковий капітал, тис. грн	Інвестиційні кошти*, тис. грн	Валюта балансу, тис. грн	Частка власного капіталу, %	Частка позикового капіталу, %	Частка інвестицій, %
2020	2685971	1665209	17340	8702360	62%	38%	0,4%
2021	3795909	1281021	17340	10153860	75%	25%	0,3%
2022	4694436	1059474	17340	11507820	82%	18%	0,3%
2023	4256172	1254397	17340	11021138	77%	23%	0,3%
2024	4465205	1479522	17340	11889454	75%	25%	0,3%

У 2024 році власний капітал агрохолдингу АТК становить 4 465 205 тис. грн і забезпечує 75% валюти балансу, що свідчить про високий рівень фінансової стійкості та значну частку самофінансування. Позиковий капітал становить 25% валюти балансу, що відображає помірний рівень залучення зовнішніх кредитних ресурсів. Частка інвестиційних коштів залишається незначною — 0,3%, демонструючи обмежене використання інвестиційних джерел. Загалом структура капіталу в 2024 році характеризується збалансованістю та фінансовою незалежністю, що забезпечує агрохолдингу стійкість у умовах ринкової нестабільності.

Власні кошти виступають основним ресурсом для фінансування операційної діяльності, інвестиційних проектів та модернізації виробничої бази агрохолдингу АТК. Наявність значного земельного банку (понад 75 000

га) і розвиненої інфраструктури дозволяє компанії акумулювати внутрішні ресурси для забезпечення безперервного розвитку без суттєвого залучення зовнішніх позик.

Водночас, через обмеженість публічної фінансової звітності компанії щодо структури власного капіталу (нерозподілений прибуток, амортизаційні відрахування), для оцінки ефективності використання власних коштів доцільно аналізувати проміжні фінансові показники та динаміку ключових активів.

Таблиця 2.3

Аналіз основних фінансових показників, що характеризують використання власних коштів агрохолдингом АТК, 2020–2024 рр. [17]

Рік	Власний капітал, тис. грн	Нерозподілений прибуток, тис. Грн	Амортизаційні відрахування, тис. грн	Капітальні інвестиції, тис. грн	Земельний банк, тис. га	Зміна основних засобів, тис. грн
2020	2685971	2343179	138695	105965	30,8	315422
2021	3795909	3286538	143774	105965	31,6	351584
2022	4694436	3844566	162164	188839	31	308608
2023	4256172	3424324	221545	271407	31,4	472390
2024	4465205	3655044	242480	271407	31,3	672179

У 2024 році агрохолдинг АТК продемонстрував зростання власного капіталу до рівня 4 465 205 тис. грн, що свідчить про покращення фінансової стабільності підприємства порівняно з попереднім роком. Нерозподілений прибуток залишився на високому рівні — 3 655 044 тис. грн, що свідчить про ефективне накопичення внутрішніх ресурсів для подальшого розвитку. Амортизаційні відрахування також збільшилися до 242 480 тис. грн, що може бути пов'язано з оновленням та активним використанням основних засобів. Значне збільшення зміни основних засобів — 672 179 тис. грн — підтверджує інтенсивне інвестування у матеріально-технічну базу, що є позитивним фактором для підвищення виробничого потенціалу.

Спостерігається незначне скорочення земельного банку до 31,3 тис. га, незважаючи на це, загальна структура капітальних інвестицій і використання

власних коштів свідчить про зосередженість компанії на модернізації та підтриманні конкурентоспроможності. Така динаміка вказує на збалансовану політику фінансування, спрямовану на забезпечення сталого розвитку та довгострокову ефективність агрохолдингу АТК.

Проведений аналіз структури фінансування агрохолдингу АТК свідчить про домінування власного капіталу у загальній валюті балансу, що забезпечує фінансову стабільність і мінімізацію залежності від зовнішніх кредиторів. Водночас, з урахуванням масштабів діяльності та потреб у модернізації виробництва, важливо дослідити роль залучених коштів — кредитів та інших позикових джерел — які слугують додатковим фінансовим ресурсом для реалізації інвестиційних проектів і покриття оборотних потреб.

Рис.2.7 Динаміка зобов'язань агрохолдингу «АТК» у 2020–2024 рр., тис. грн [17]

Упродовж 2020–2024 рр. в агрохолдингу «АТК» спостерігається зменшення обсягів короткострокових кредитів із одночасним зростанням довгострокових. Така тенденція пояснюється зміною фінансової стратегії підприємства — переходом від фінансування оборотного капіталу до реалізації інвестиційних проектів. Залучення довгострокових кредитів спрямовується переважно на модернізацію технічного парку, розширення виробничих потужностей та впровадження енергоефективних технологій у рослинництві.

Натомість скорочення короткострокових позик свідчить про підвищення власної ліквідності підприємства та зменшення залежності від зовнішнього фінансування поточної діяльності.

Протягом останніх років важливу роль у фінансовому забезпеченні діяльності агрохолдингу «АТК» відіграє інвестиційне фінансування. Його частка у структурі залучених ресурсів поступово зростає, що свідчить про зміщення пріоритетів компанії у бік стратегічного розвитку. На відміну від кредитних коштів, інвестиції мають довгостроковий характер і спрямовуються на формування виробничого потенціалу, підвищення ефективності аграрних процесів та розширення ринків збуту.

Основними напрямками інвестування в агрохолдингу виступають модернізація технічного парку, розвиток насінництва, впровадження точного землеробства та будівництво нових потужностей зі зберігання зерна. Ці проєкти потребують значних капіталовкладень, однак у перспективі забезпечують зниження собівартості продукції та підвищення рентабельності виробництва.

Агрохолдинг «АТК» активно використовує не лише внутрішні, а й зовнішні джерела інвестицій. Співпраця із західними технологічними партнерами, участь у програмах міжнародної технічної допомоги та залучення довгострокових позик від банківських установ створюють фінансові умови для реалізації інноваційних проєктів. Наявність сучасного насінневого заводу, впровадження енергоефективних технологій у рослинництві та модернізація інфраструктури зберігання свідчать про те, що підприємство спрямовує інвестиції не лише у виробничу, а й у технологічну сферу.

Попри складну макроекономічну ситуацію в Україні, включно з воєнним станом та обмеженим доступом до зовнішніх ринків капіталу, агрохолдинг зберігає інвестиційну активність. Це пояснюється його стабільною позицією на внутрішньому ринку, налагодженими зв'язками з фінансовими установами та поступовим переходом до більш сталих форм фінансування.

Загалом, інвестиційна політика агрохолдингу «АТК» характеризується раціональним поєднанням внутрішніх і зовнішніх ресурсів. Залучення інвестицій забезпечує підприємству можливість реалізовувати масштабні програми технічного переоснащення, підвищувати конкурентоспроможність продукції та формувати довгострокові переваги на аграрному ринку.

Таблиця 2.4

Показники інвестиційної активності агрохолдингу АТК за 2020–2024 рр. [18]

Рік	Обсяг інвестицій, тис. грн	Темп зростання, %	Частка інвестицій у загальному фінансуванні, %	Обсяг залучених зовнішніх інвестицій, тис. грн	Основні напрями використання інвестицій
2020	1526520	---	44%	17340	Модернізація техніки та оновлення парку сільськогосподарських машин
2021	1580832	104%	51%	17340	Розширення посівних площ і впровадження систем зрошення
2022	1801069	114%	48%	17340	Будівництво елеваторів і розвиток логістичної інфраструктури
2023	1801246	100%	48%	17340	Впровадження точного землеробства та цифрових технологій у виробництво
2024	1801246	100%	45%	17340	Інвестиції в переробку сільгосппродукції та енергозбереження

У 2024 році агрохолдинг АТК зберіг стабільний рівень інвестиційної діяльності, що свідчить про досягнення певної зрілості інвестиційної політики підприємства. Обсяг інвестицій залишився на рівні попереднього року — 1 801 246 тис. грн, що говорить про оптимізацію витрат і ефективне використання наявних ресурсів. Частка інвестицій у загальному фінансуванні становила 45%, а обсяг залучених зовнішніх коштів залишився незмінним, що підтверджує фінансову самостійність та стійкість компанії.

Основну увагу у 2024 році агрохолдинг спрямовував на переробку сільськогосподарської продукції та впровадження енергозберігаючих технологій, що відповідає сучасним тенденціям розвитку аграрного сектору та екологічної відповідальності бізнесу. Такі інвестиційні пріоритети свідчать про стратегічне бачення компанії, орієнтоване на підвищення доданої вартості продукції, технологічну модернізацію та підвищення енергоефективності виробництва.

2.3. Оцінка діючих механізмів кредитування агрохолдингу

У сучасних умовах господарювання агрохолдинги виступають одними з ключових учасників фінансового ринку, а їхня діяльність значною мірою залежить від доступності та ефективності кредитних ресурсів. Для агрохолдингу АТК кредитування є важливим джерелом формування обігового капіталу, фінансування сезонних потреб та реалізації інвестиційних проєктів.

АТК активно співпрацює з провідними банківськими установами України, зокрема з державними та комерційними банками, що мають спеціальні програми кредитування аграрного сектору (АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», АТ «Креді Агріколь Банк», АТ «Райффайзен Банк» тощо). Така співпраця дає змогу підприємству забезпечувати стабільне фінансування сезонних робіт та інвестиційних проєктів, а також підтримувати належний рівень ліквідності.

Основними інструментами залучення кредитних ресурсів у діяльності агрохолдингу є:

- Короткострокові кредити, які використовуються для фінансування поточних виробничих потреб — закупівлі насіння, паливно-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, а також для виплати заробітної плати під час активних польових робіт. Такі кредити, як правило, мають строк до одного року та забезпечуються заставою майбутнього врожаю або матеріально-технічними ресурсами.

- Довгострокові кредити спрямовуються на реалізацію капіталомістких проєктів — придбання сучасної сільськогосподарської техніки, оновлення машинно-тракторного парку, будівництво та модернізацію складських приміщень, елеваторів, логістичної інфраструктури. Завдяки використанню таких кредитів агрохолдинг підвищує рівень технічної оснащеності, продуктивність праці та конкурентоспроможність на ринку.

- Овердрафтові лінії є додатковим інструментом оперативного фінансування короткострокових потреб підприємства, що дозволяє уникати касових розривів між моментом надходження виручки та здійсненням поточних витрат.

- Фінансовий лізинг виступає альтернативною формою кредитування, яка дозволяє АТК придбавати нову техніку та обладнання без одноразового значного фінансового навантаження. Лізингові операції є вигідними для аграрного бізнесу, оскільки забезпечують поступову оплату вартості техніки з урахуванням сезонності надходження коштів.

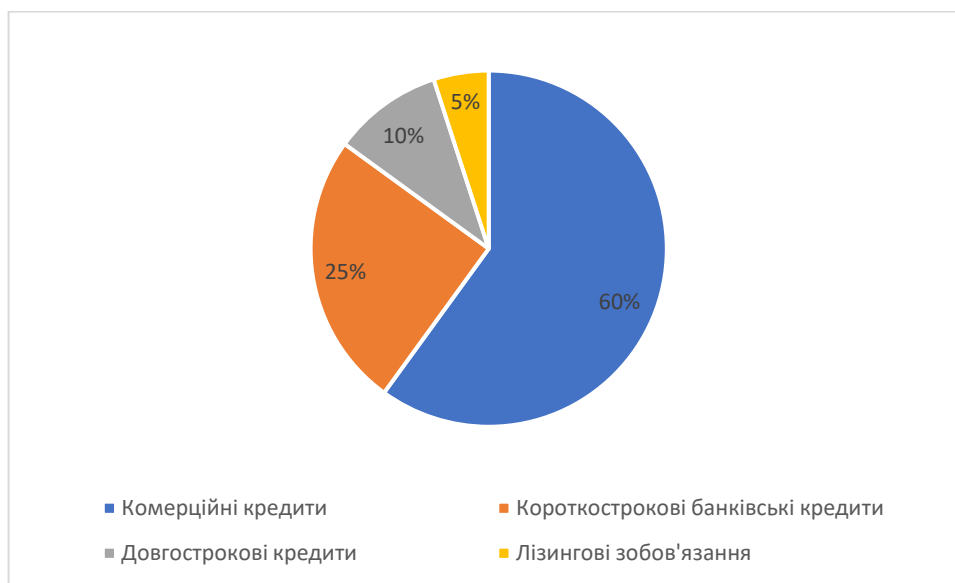

Рис. 2.8 Структура кредитного портфелю агрохолдингу у 2024 році [17]

Аналіз структури кредитного портфеля агрохолдингу АТК у 2024 році свідчить, що найбільшу частку у загальному обсязі позикових ресурсів займають комерційні (внутрішні) кредити — близько 60%, що зумовлено

активним використанням відстрочених платежів і товарних кредитів від постачальників. Це дозволяє підприємству мінімізувати потребу в банківських позиках та зменшити витрати на обслуговування боргу.

Короткострокові банківські кредити становлять близько 25%, що відповідає типовій для аграрного сектору сезонній потребі у фінансуванні оборотних коштів. Довгострокові кредити займають лише 10%, що свідчить про обмежене використання інвестиційних позик для розширення виробничих потужностей. Водночас частка лізингових зобов'язань (5%) вказує на поступовий перехід підприємства до альтернативних форм фінансування придбання техніки та обладнання.

Для більш глибокої оцінки діючих механізмів кредитування агрохолдингу АТК доцільно не лише розглянути структуру джерел фінансування, але й простежити динаміку ключових показників кредитного забезпечення упродовж останніх років. Структурний аналіз, представлений на круговій діаграмі, свідчить про переважання короткострокових і комерційних форм кредитування, що зумовлено сезонністю аграрного виробництва та обмеженими можливостями залучення довгострокових банківських позик. Проте для оцінки ефективності та стабільності фінансової політики підприємства необхідно проаналізувати, як змінювалися обсяги кредитних зобов'язань, відсоткові ставки та співвідношення власного і позикового капіталу в динаміці.

З цією метою в таблиці нижче наведено узагальнені показники кредитного навантаження та фінансової ефективності АТК за 2020–2024 роки (Таблиця 2.3.2). У ній відображено зміни обсягів залучених коштів, середніх відсоткових ставок, структури кредитного портфеля за строками, а також динаміку коефіцієнта фінансового важеля та рентабельності активів. Проведений аналіз дозволяє зробити висновки щодо ефективності діючих механізмів кредитування, рівня фінансової незалежності та тенденцій у використанні позикових ресурсів агрохолдингом.

Динаміка показників кредитного забезпечення АТК [17]

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення 2024/2020, %
Обсяг кредитних зобов'язань, млн грн	1 665 209	1 281 021	1 059 474	1 254 397	1 479 522	89%
Середня відсоткова ставка, %	15,20%	13,80%	13,90%	13,90%	14,20%	93%
Частка короткострокових кредитів, %	68,80%	60,50%	47,30%	58,30%	53,30%	77%
Частка довгострокових кредитів, %	31,20%	39,50%	52,70%	41,70%	46,70%	150%
Коефіцієнт фінансового важеля (Debt/Equity)	0,62	0,34	0,23	0,29	0,33	53%
Рентабельність активів (ROA), %	0,09	0,19	0,11	-0,03	0,05	56%

Вплив кредитної політики агрохолдингу АТК на фінансові результати проявляється через зміну структури позикового капіталу, вартості залучених коштів та ефективності їх використання. Упродовж 2020–2024 рр. спостерігається зниження обсягу кредитних зобов'язань підприємства з 1 665,2 млн грн у 2020 році до 1 479,5 млн грн у 2024 році, тобто на 11 %. Така тенденція свідчить про поступове скорочення залежності від зовнішніх джерел фінансування при збереженні стабільності грошових потоків.

Позитивною є динаміка зменшення середньої відсоткової ставки за кредитами з 15,2 % до 14,2 %, що свідчить про підвищення кредитоспроможності підприємства та зростання довіри з боку банківських установ. Одночасно відбулися суттєві структурні зміни в портфелі кредитів: частка короткострокових позик скоротилася з 68,8 % до 53,3 %, тоді як частка довгострокових зросла з 31,2 % до 46,7 %. Це означає, що АТК орієнтується

на більш прогнозоване та стабільне фінансування, спрямоване на інвестиції у виробничий розвиток.

Зменшення коефіцієнта фінансового важеля з 0,62 до 0,33 свідчить про зміцнення фінансової автономії агрохолдингу та раціональну політику управління борговим навантаженням. Проте динаміка рентабельності активів (ROA) є неоднозначною: після зростання у 2021 році до 0,19, показник знизився у 2023 році до від'ємного значення ($-0,03$), а у 2024 році відновився до 0,05. Це свідчить, що покращення структури боргового капіталу та зменшення вартості кредитів почало позитивно впливати на фінансові результати, однак ефект ще не повною мірою реалізувався. Для об'єктивної оцінки ефективності кредитної політики агрохолдингу АТК проведено порівняння основних фінансових показників підприємства з середніми значеннями по аграрному сектору України за 2024 рік (табл. 2.6).

Як видно з таблиці, агрохолдинг АТК демонструє нижчий рівень боргового навантаження порівняно із середньогалузевими значеннями, що свідчить про його фінансову стійкість і здатність ефективно управляти позиковими ресурсами. Середня ставка за кредитами є нижчою, ніж у більшості підприємств аграрного сектору, що пояснюється високим рівнем платоспроможності та довірою банківських установ до компанії. Водночас низька частка довгострокових кредитів свідчить про потенціал для посилення інвестиційної активності та збільшення частки капітальних вкладень у розвиток виробництва.

Таблиця 2.6

**Порівняння показників кредитного забезпечення агрохолдингу
АТК та середніх значень по аграрному сектору України у 2024 році [31]**

№	Показник	АТК	Середнє по аграрному сектору	Відхилення	Оцінка тенденції
1	Коефіцієнт фінансового важеля (Debt/Equity)	0,33	0,65	–0,32	Нижче середнього, стабільна структура капіталу
2	Частка довгострокових кредитів у загальному портфелі, %	10	32	–22	Низький рівень інвестиційного фінансування
3	Частка короткострокових кредитів, %	60	50	10	Висока залежність від короткострокових джерел
4	Середня відсоткова ставка за кредитами, %	14,2	15,8	–1,9	Кращі умови кредитування
5	Рентабельність активів (ROA), %	0,05	0,03	0,02	Вища ефективність використання капіталу

Попри позитивні результати та нижчий рівень боргового навантаження порівняно із середньогалузевими показниками, діюча кредитна політика агрохолдингу АТК супроводжується низкою потенційних ризиків, що можуть впливати на фінансову стійкість підприємства у майбутніх періодах.

Одним із ключових є процентний ризик, який полягає у можливому зростанні ринкових відсоткових ставок, що призведе до підвищення вартості залученого капіталу та зниження прибутковості. Особливо це актуально для підприємств, які користуються кредитами з плаваючими ставками або оновлюють короткострокові кредитні лінії щосезону.

Другим важливим чинником є ризик ліквідності, пов'язаний із сезонністю аграрного виробництва. Нерівномірне надходження виручки

впродовж року може створювати тимчасові касові розриви, ускладнюючи своєчасне обслуговування кредитних зобов'язань.

Крім того, для підприємства може бути актуальним валютний ризик, якщо частина кредитів номінована в іноземній валюті або закупівлі здійснюються за імпортними контрактами. Коливання валютного курсу здатні підвищити витрати на обслуговування боргу та вплинути на загальну рентабельність.

Для мінімізації зазначених ризиків агрохолдингу доцільно реалізувати низку заходів: розробити політику хеджування валютних коливань, формувати резерв ліквідності для покриття короткострокових касових розривів, а також використовувати фіксовані процентні ставки при укладанні довгострокових кредитних угод. Додатково підприємству варто оптимізувати графіки надходжень і платежів, посилити моніторинг процентного середовища та впровадити сценарне прогнозування фінансових потоків.

Завдяки таким заходам агрохолдинг зможе знизити вплив зовнішніх фінансових коливань, забезпечити стійкість кредитного портфеля та підтримувати стабільний рівень платоспроможності навіть за несприятливих макроекономічних умов.

Отже, проведена оцінка показала, що агрохолдинг АТК реалізує збалансовану та виважену кредитну політику, спрямовану на забезпечення фінансової стабільності та раціональне використання позикових ресурсів. Підприємство характеризується помірним рівнем боргового навантаження, зниженням вартості кредитних ресурсів і поступовим переходом до довгострокових форм фінансування, що свідчить про підвищення рівня його фінансової зрілості. Водночас зберігається потенціал для подальшого вдосконалення системи кредитування — передусім у частині диверсифікації джерел позикового капіталу, розвитку інвестиційних програм та мінімізації зовнішніх фінансових ризиків.

Таким чином, діючі механізми кредитування можна вважати ефективними, але такими, що потребують подальшого стратегічного

вдосконалення з урахуванням змін ринкового середовища та потреб підприємства у сталому зростанні. У наступному підрозділі буде розглянуто основні напрями оптимізації кредитної політики та підвищення ефективності використання залучених ресурсів агрохолдингом АТК.

РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ КРЕДИТУВАННЯ АГРОХОЛДИНГІВ

3.1. Сучасні фінансові інструменти кредитування аграрного бізнесу та напрями їх удосконалення

Сучасний український кредитний ринок залишається недостатньо розвиненим у структурному та інституційному аспектах. Йому властиві обмежена диверсифікація фінансових продуктів, недостатня кількість інструментів кредитування та відсутність дієвих законодавчих механізмів, що гарантують належний захист майнових інтересів усіх учасників кредитних відносин. Домінування банківських операцій із короткостроковими фінансовими інструментами над реальним кредитуванням виробничих секторів економіки, зокрема сільського господарства, призводить до скорочення обсягів аграрного кредитування та обмежує можливості розвитку фермерських господарств [56].

На сьогодні одним із небагатьох ефективних інструментів підтримки підприємництва є державна програма пільгового кредитування «5–7–9%», запроваджена у перші місяці повномасштабної війни. Її метою є спрощення доступу мікро-, малих і середніх підприємств до банківських позик. Програма передбачає можливість отримання кредитів у сумі до 90 млн грн під ставку від 5 до 9% річних залежно від цілей фінансування та категорії позичальника. За офіційними даними, станом на травень 2024 року цією програмою вже скористалися понад 14,5 тис. агровиробників майже в усіх регіонах України, що свідчить про її вагомую роль у підтримці фінансової стабільності та відновленні аграрного виробництва.

Загалом у межах програм підтримки аграрного бізнесу в Україні видано кредитів на суму понад 67 млрд грн. У 2023 році завдяки співпраці зі Світовим банком у рамках «Екстреного проєкту надання інклюзивної підтримки для відновлення сільського господарства України (ARISE) було додатково

залучено 500 млн доларів США, що дало змогу суттєво розширити можливості пільгового кредитування аграріїв.

Важливим кроком у напрямі розширення доступу до фінансових ресурсів стало створення Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві, який надає гарантії для кредитування малих та середніх виробників із земельним банком до 500 га. Механізм Фонду передбачає покриття до 50% суми непогашеного боргу, що значно знижує ризики для банківських установ і стимулює їх до активнішої участі у фінансуванні аграрного сектору.

Лише з початку 2024 року понад 7 630 аграрних господарств отримали майже 51 млрд грн банківських кредитів на розвиток, зокрема 4 521 господарство — за державною програмою «Доступні кредити 5–7–9%» на суму 21,3 млрд грн. Найбільші обсяги кредитних ресурсів були залучені аграрними підприємствами Київської області — 14 млрд грн (715 підприємств), Кіровоградської — 3,1 млрд грн (928 підприємств), Дніпропетровської — 3,1 млрд грн (563 підприємства), Львівської — 3,0 млрд грн (465 підприємств), Тернопільської та Вінницької — по 2,9 млрд грн, Полтавської — 2,7 млрд грн, та Одеської області — 2,6 млрд грн [57].

Разом із тим залишається необхідність регулярного перегляду та вдосконалення чинних програм кредитування аграрного сектору з метою їх актуалізації, адаптації до сучасних економічних умов і забезпечення ширшого доступу підприємств різних масштабів до фінансових ресурсів.

У цьому контексті особливого значення набуває Закон України «Про аграрні ноти» від 22 лютого 2024 року № 3586-IX, який набрав чинності з 1 січня 2025 року. Цей нормативно-правовий акт запроваджує новий фінансовий інструмент — аграрні ноти, що забезпечують додаткові можливості для кредитування сільськогосподарських виробників. Використання аграрних нот сприятиме розширенню джерел фінансування, зменшенню вартості позикового капіталу та зміцненню взаємодії між аграріями й фінансовими установами.

Закон України «Про аграрні ноти» не поширюється на правовідносини, що регулюються Законом України «Про аграрні розписки» [54], тому обидва інструменти функціонуватимуть паралельно. Система аграрних розписок, запроваджена ще у 2013 році, продемонструвала свою ефективність у сфері залучення фінансування для сільськогосподарських виробників. Від початку її дії в Україні було оформлено 7712 аграрних розписок на загальну суму 46,1 млрд грн. Саме позитивний досвід використання цього інструменту став підґрунтям для створення механізму аграрних нот, які розширюють можливості залучення фінансових ресурсів аграрним сектором.

Після набуття чинності Законом № 3586-IX нормативно-правове регулювання обігу аграрних нот в Україні здійснюється відповідно до:

- Конституції України;
- Цивільного кодексу України;
- Законів України: «Про аграрні ноти», «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків», «Про депозитарну систему України», а також інших законодавчих актів, що регулюють правовідносини у сфері сільськогосподарського виробництва, функціонування ринків сільськогосподарської продукції, капіталу та фінансових ринків [54].*

Згідно зі статтею 5 Закону № 3586-IX, аграрна нота — це неемісійний цінний папір, який посвідчує безумовне зобов'язання боржника, забезпечене заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти кредитору відповідно до умов, визначених у цьому документі [54]. На Рисунку 3.1 подано класифікацію видів аграрних нот.

Розглянемо детальніше види аграрних нот, визначених Законом України «Про аграрні ноти» [54]. Залежно від ступеня оборотоздатності, що встановлюється під час їх випуску, аграрні ноти поділяються на три основні категорії.

Обмежено оборотоздатні аграрні ноти — це цінні папери, обіг яких суттєво обмежений. Вони не можуть бути передані іншим особам, за винятком

випадків правонаступництва, спадкування або в межах актів публічно-правового характеру, таких як націоналізація, реквізиція чи конфіскація.

Рисунок 3.1 Класифікація аграрних нот відповідно до закону [54]

Частково обмежено оборотоздатні аграрні ноти — це ноти, обіг яких частково обмежений. Їхня торгівля на організованих ринках капіталу можлива, але за умови встановлення солідарної відповідальності кредиторів, які передають ноту з порукою, про що зазначається безпосередньо в документі.

Необмежені в обороті аграрні ноти — це цінні папери, що перебувають у вільному обігу без будь-яких обмежень щодо торгівлі на організованих ринках капіталу та без солідарної відповідальності кредиторів.

Інформація про ступінь оборотоздатності аграрних нот вноситься до системи депозитарного обліку Центральним депозитарієм цінних паперів у межах його компетенції. Контроль за дотриманням визначеного рівня оборотоздатності здійснюють відповідні депозитарні установи.

Крім того, аграрні ноти класифікуються і за видом зобов'язання, що вони посвідчують. За цією ознакою розрізняють:

Товарні аграрні ноти — це документи, що підтверджують безумовне зобов'язання боржника поставити сільськогосподарську продукцію певного виду, якості, кількості, у визначеному місці та у встановлений строк.

Фінансові аграрні ноти — це цінні папери, які посвідчують безумовне зобов'язання боржника сплатити кредитору грошову суму у визначений термін або протягом встановленого періоду. Розмір платежу може бути фіксованим або змінним, і визначається, зокрема, залежно від ціни сільськогосподарської продукції певного виду, курсу валют, індексів чи інших показників, передбачених умовами ноти.

Обидва види аграрних нот — товарні та фінансові — складаються з основної та виконавчої частин. Ключова відмінність між ними полягає у предметі зобов'язання: для товарної аграрної ноти ним є поставка продукції визначеного виду, якості та кількості, тоді як для фінансової — виплата грошових коштів відповідно до визначених у документі умов.

Предметом фінансової аграрної ноти є безумовне зобов'язання боржника сплатити кредитору грошові кошти — у фіксованому розмірі або у сумі, визначеній за спеціальною формулою розрахунку на дату виконання зобов'язання (чи його частини). Така формула може враховувати зміни цін на сільськогосподарську продукцію, валютні курси чи інші економічні індикатори, зазначені в умовах ноти.

Виконання зобов'язань за фінансовою аграрноюнотою здійснюється виключно у безготівковій формі, що забезпечує прозорість операцій і контроль за рухом коштів між сторонами.

Важливо підкреслити, що аграрна нота має електронну форму і існує у вигляді облікового запису на рахунку в цінних паперах у системі депозитарного обліку. Усі дані про реквізити ноти, умови зобов'язання та пов'язані зміни відображаються у Реєстрі аграрних нот — спеціалізованій інформаційно-комунікаційній системі, створеній відповідно до Закону № 3586-IX та Положення про Реєстр аграрних нот.

У цьому реєстрі фіксується вся необхідна інформація про видачу, зміст, зміну реквізитів, припинення чи обтяження аграрних нот, а також про початок примусового виконання зобов'язань за ними. Юридичним підтвердженням цих дій є виписка з Реєстру аграрних нот, що має статус офіційного документа [54].

Таким чином, впровадження аграрних нот в обіг потребує попереднього створення та належного функціонування Реєстру аграрних нот. Цей Реєстр має забезпечувати відкритий доступ до основної інформації про аграрні ноти, за якими зобов'язання боржника залишаються чинними. Зокрема, у відкритому доступі відображатимуться такі дані:

- факт видачі аграрної ноти та відомості про боржника;
- стан виконання боржником зобов'язань, у тому числі інформація про закінчення строку виконання або окремих частин зобов'язання;
- опис предмета застави, який забезпечує виконання аграрної ноти;
- ступінь оборотоздатності аграрної ноти відповідно до частини другої статті 5 Закону № 3586-IX.

Право на видачу аграрних нот мають особи, яким належить право власності або право користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення, що використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції. У разі, якщо аграрну ноту видають декілька осіб спільно (наприклад, співвласники земельної ділянки або користувачі однієї земельної ділянки), вони несуть солідарну відповідальність за невиконання зобов'язань за такою нотою відповідно до частини третьої статті 9 Закону № 3586-IX.

Окрему увагу слід звернути на особливості видачі аграрних нот сільськогосподарськими кооперативами, які не мають у власності або користуванні земельних ділянок. У таких випадках закон дозволяє оформлення аграрних нот за умови, що хоча б один член кооперативу володіє або користується земельною ділянкою сільськогосподарського призначення і надає згоду на видачу аграрної ноти через електронний кабінет у Реєстрі,

підтверджену електронним підписом. Такий член кооперативу несе солідарну відповідальність разом із кооперативом за виконання зобов'язань за аграрною нотою (ч. 4 ст. 9 Закону № 3586-IX).

У цілому Законом № 3586-IX передбачено чіткий порядок видачі аграрних нот, який забезпечує правову визначеність та прозорість процесу оформлення таких фінансових інструментів. Згідно зі статтею 9 цього Закону, з моменту видачі аграрної ноти і до повного виконання зобов'язань за нею боржник обмежений у розпорядженні своїми речовими правами на земельну ділянку, зазначену в реквізитах ноти. Зокрема, без згоди кредитора боржник не має права:

- відчужувати земельну ділянку;
- передавати право оренди або інше право користування нею;
- передавати ділянку в суборенду;
- розривати чи змінювати договір, на підставі якого виникло право користування земельною ділянкою, або відмовлятися від нього.

Такі правові обмеження покликані забезпечити виконання зобов'язань боржника та захист прав кредитора, що сприяє підвищенню довіри до нового інструменту фінансування — аграрних нот.

3.2 Адаптація та використання міжнародних механізмів кредитування сільського господарства

Одним із ключових напрямків дослідження проблеми кредитного забезпечення аграрного бізнесу є ґрунтовний аналіз практик зарубіжних країн, які продемонстрували найвищу ефективність у цій сфері. Особливу увагу привертають моделі кредитування сільського господарства, що застосовуються у США, країнах Європи (Великобританії, Нідерландах, Австрії, Німеччині, Франції) та Китаї.

Американська система фінансової підтримки аграрного сектору поєднує механізми прямої державної допомоги фермерам із різноманітними формами

спільного державного та приватного фінансування. Серед інституцій, що забезпечують доступ суб'єктів малого аграрного бізнесу до кредитних ресурсів, особливо вирізняється Адміністрація малого бізнесу США (Small Business Administration, SBA).

SBA є одним із найефективніших та наймасштабніших інститутів фінансової підтримки малого підприємництва, включно з аграрним сектором. Щороку Адміністрація надає понад 60 тисяч кредитних гарантій на загальну суму близько 12 млрд дол. США. За надання таких гарантій стягується порівняно невелика плата — лише 1% від суми кредиту, що робить ці програми надзвичайно привабливими для позичальників.

Програми SBA постійно оновлюються та доповнюються новими інструментами підтримки бізнесу. Кожна програма SBA має конкретні цілі, клієнтів, сегмент реалізації, умови участі. До найбільш відомих належать програми «7a», «CDC/504» «Microcredit loans»

У межах програм «7a» та «Microloans» процес кредитування відбувається за такою схемою:

1. Мале підприємство подає кредиторіві необхідний пакет документів для отримання позики.
2. Кредитор формує та передає заявку до SBA для її розгляду.
- 3–4. У разі схвалення заявки SBA надає гарантію за кредитом, водночас здійснюючи страхування кредитного ризику для банку. За надання гарантії стягується плата як із кредитора, так і з позичальника.
5. Після отримання гарантій кредитор надає малому підприємству кошти.

Процедура за програмою «CDC/504» має певні особливості й передбачає наступні етапи:

1. Приватна некомерційна корпорація розвитку (CDC) виступає посередником і здійснює пошук кредитора, залучаючи приватних позикодавців до участі у програмі.

2. Мале підприємство передає кредитору документи для оформлення кредиту.

3. Кредитор подає заявку до SBA для її аналізу та ухвалення рішення.

4. Якщо згоду на кредитування отримано, то SBA виступає гарантом за кредитом для малого підприємства й одночасно страхує кредитний ризик кредитору (причому плату за послугу бере як з кредитора, так і з позичальника)

Кредитор надає кредитні ресурси підприємству

Окрім надання кредитних гарантій, SBA реалізує низку інших важливих напрямів підтримки малого підприємництва: стимулює розвиток експортної діяльності, забезпечує підприємців інформаційними ресурсами та організовує навчальні програми. Усі ці інструменти спрямовані на зміцнення малого бізнесу, розширення його можливостей залучення фінансування та зниження ризиків, які несуть приватні кредитори. У підсумку діяльність SBA сприяє економічному розвитку країни завдяки зростанню прибутковості малого бізнесу та збільшенню його частки у валовому внутрішньому продукті США, зокрема й у сфері агровиробництва.

Таким чином, американська модель кредитної підтримки демонструє ефективний симбіоз державних та приватних фінансових механізмів, що забезпечують аграрному бізнесу стабільний доступ до ресурсів.

На відміну від США, у Великобританії не існує вузькоспеціалізованих банків, орієнтованих виключно на аграрний сектор. Кредитна політика щодо фермерських господарств формується за тими ж принципами, що й для інших галузей економіки. Основними кредиторами сільського господарства є провідні комерційні банки — «Lloyds Bank», «Midland Bank», «Barclays Bank». Інвестиції у розвиток фермерських господарств здебільшого фінансуються через механізм перманентного кредиту, який передбачає щорічне узгодження між банком і фермером умов кредитування — відсоткової ставки а обсягів позики залежно від фінансового стану господарства.

Види програм SBA [21]

Назва програми	Види кредитів в рамках програми	Коротка характеристика
<i>Програма «7a»</i>	Спеціальна програма кредитування малого підприємництва, яка включає фінансову допомогу для підприємств, що мають особливі	
	<i>Експрес SBA</i> та пілотні програми	Пропонують вдосконалений і прискорений варіант процедури кредитування для окремих груп позичальників, (військовослужбовців, ветеранів, позичальників від проблемних громад).
	Кредитні програми розвитку експорту	Здійснюють надання фінансової допомоги експортерам сфери малого бізнесу.
	Сільські бізнес-кредити	Призначені для надання фінансової підтримки фермерам і мікробізнесу. Особливістю є спрощена процедура кредитування та оптимізації процесу оформлення та обробки кредитної заявки
<i>Програма «CDC/504»</i>	Програма надання довгострокового кредитування з фіксованою ставкою для придбання основних фондів для розширення або модернізації. В рамках програми додатково здійснюється фінансування для поповнення оборотного капіталу, консолідації, погашення або рефінансування боргу	
	кредит під заставу від приватного кредитора	Надання кредиту під заставне забезпечення приватного кредитора, застава якого покриває до 50% вартості проекту
	Кредит під заставу CDC	Здійснення 100% покриття вартості проекту. SBA надає повну гарантію боргових зобов'язань (100%) при заставному забезпеченні, покриваючому до 40% вартості проекту. Внесок від позичальника становить не менше 10% вартості проекту.
<i>Програма “Microloans”</i>	Програма мікрокредитування надає невеликі, короткострокові кредити малому бізнесу Максимальна сума кредиту складає \$ 50000 (середній розмір мікрокредиту \$ 13000).	

У Великобританії важливу роль у фінансуванні аграрного сектору відіграють також спеціалізовані небанківські установи. Наприклад, англійська компанія з меліорації земель надає довгострокові кредити фермерам — терміном до 40 років — для фінансування модернізації об'єктів господарства.

Відсоткова ставка за такими позиками залишається сталого рівня протягом усього періоду кредитування.

Фермерська молочна корпорація забезпечує виробників молока фінансовими ресурсами для закупівлі молочних цистерн або, за необхідності, самостійно придбаває обладнання та передає його фермерам в оренду. Аналогічно діє й фермерська м'ясна корпорація, яка пропонує короткострокові незабезпечені кредити (до одного року) для закупівлі тварин на відгодівлю, придбання племінних овець чи вирощування власної худоби. Процентна ставка за такими позиками формується з урахуванням вартості реалізації продукції та чинних банківських ставок.

У Нідерландах провідну позицію у сфері кредитування аграрних товаровиробників займає спеціалізований банк «Рабобанк», який забезпечує приблизно 90% фінансових ресурсів для аграрного сектору. Умови кредитування тут визначаються індивідуально — банк і позичальник узгоджують параметри позики після детального аналізу діяльності господарства. Важливо, що відсоткова ставка може змінюватися протягом усього строку кредитного договору. Це суттєво відрізняється від практики в Україні, де сільськогосподарські виробники, як ключові учасники кредитних відносин, фактично не мають впливу на переговорний процес щодо умов отримання кредиту.

В Австрії найбільш поширеною формою пільгового кредитування аграрного сектору є інвестиційні кредити. Процентна ставка за такими позиками визначається на основі базової ставки банку-кредитора та коригується Австрійським національним банком кілька разів протягом року. Важливу роль у здешевленні кредитів відіграє Міністерство сільського та лісового господарства Австрії, яке компенсує агровиробникам до 50% процентної ставки за кредитами, що надаються господарствам, розташованим у гірських районах, а також використовується для будівництва тепличних комплексів. У разі впровадження альтернативних джерел енергії ставка

субсидії становить 14%. Термін користування пільговими кредитами може досягати 10 років, а для придбання техніки — до 6 років.

Німецька модель кредитної підтримки сільського господарства ґрунтується на активному залученні державного фінансування, яке спрямовується приватним фінансовим установам, що забезпечують кредитування аграрного бізнесу. У системі фінансової підтримки беруть участь державні органи різних рівнів — федеральний уряд, органи влади федеральних земель, місцеві громади та навіть європейські структури, зокрема Єврокомісія.

Для оптимізації державного управління та підвищення ефективності розподілу підтримки частину функцій було передано установам публічного права, серед яких ключову роль відіграють спеціалізовані банки. Найбільш відомими є Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW) та Deutsche Ausgleichsbank (DtA).

KfW вважається провідною кредитною установою федерального рівня, яка забезпечує фінансування аграрного сектору Німеччини. Банк працює за опосередкованою схемою: заявки фермерів спочатку розглядаються комерційними банками, після чого передаються до KfW, який ухвалює рішення про фінансування та перераховує кошти позичальнику. Така модель дозволяє забезпечити гнучкість та адаптивність державних програм до змін ринкових умов, при цьому KfW зберігає нейтральність щодо різних бізнес-банків.

Комерційні банки, що видають кредити, беруть на себе щонайменше 50% ризику неповернення, тоді як решта покривається KfW. Крім того, рівень ризику, який бере на себе бізнес-банк, прямо впливає на величину його маржі: чим вищий ризик він приймає, тим більший дохід отримує як фінансовий посередник KfW.

У Таблиці 3.2 представлені основні характеристики кредитних програм для аграрного бізнесу в KfW bank.

Кредитні програми для аграрного бізнесу в KfW bank [11]

Найменування програми	Характеристика програми
<i>StartGeld loan programme</i>	Кредити можуть бути використані для фінансування інвестицій та оборотних коштів, пов'язаних з організацією бізнесу, а також розширення існуючих малих підприємств. Кредити надаються у розмірі до € 50 000 для кожного проекту з терміном погашення до 10 років і пільговим періодом до 2 років. StartGeld націлена на забезпечення довгострокового фінансування в невеликих масштабах новостворюваних та створених більш дрібних компаній, тим самим підтримка сегмента ринку, в якому доступ до довгострокового зовнішнього капіталу часто важко отримати (програма закрита)
<i>Micro-credit</i>	Програма мікрокредитування підприємців-початківців (у тому числі кваліфікованих безробітних) і невеликих компаній з менш ніж 10 співробітниками. Мікрокредити надаються на суму до € 25000 з терміном погашення до 5 років і пільговим періодом на шість місяців. Кредити надаються для інвестицій і оборотного капіталу.

Банк DtA також відіграє важливу роль у системі фінансової підтримки аграрного бізнесу Німеччини, співпрацюючи з різними державними структурами. Він надає кредити як новоствореним фермерським господарствам (start-up), так і діючим підприємствам, незалежно від їхнього розміру, організаційно-правової форми чи напрямку діяльності. Для отримання кредиту фермеру або підприємцю достатньо звернутися до будь-якого місцевого банку чи ощадної каси та подати відповідну заявку.

Залежно від потреб позичальника DtA пропонує низку спеціалізованих програм:

- ERP — Eigenkapitalhilfe (EKN) — підтримка інвестицій у перші два роки після створення фермерського господарства;
- ERP-Existenzgründung (ERP-Ex) — фінансування початкових етапів розвитку бізнесу впродовж перших трьох років;
- DtA-Existenzgründung (DtA-Ex) — кредитування строком до 8 років;

- DtA-Ex-Betriebsmittelvariante — фінансування на період понад 8 років.

Процентні ставки за такими позиками є відчутно нижчими за середньоринкові та зазвичай становлять 6–8% річних. Максимальний обсяг фінансування залежить від програми і може коливатися в межах 500 тис. – 2 млн євро. Розгляд кредитної заявки триває до чотирьох тижнів.

Пільгові кредити в Німеччині фактично є основним інструментом державної підтримки аграрного сектору, виступаючи формою «прихованої» фінансової допомоги. Окрім цього, застосовуються й інші механізми: державні гарантії, участь інвестиційних компаній у капіталі аграрних підприємств, а також популярні федеральні програми гарантій та поручительств. Спеціалізовані гарантійні банки можуть покривати до 80% ризику неповернення кредиту, надаючи фінансові гарантії як новоствореним фермерським господарствам, так і тим, що вже працюють на ринку.

Комерційні банки, які беруть участь у таких програмах, укладають з державними фінансовими установами угоди про рефінансування кредитів. Усі програми здійснюються відповідно до єдиних, відкритих та прозорих правил банківського кредитування. Такий підхід є особливо цінним у контексті можливого використання німецького досвіду для формування в Україні уніфікованих методичних підходів до оцінки кредитоспроможності аграрного бізнесу.

У Німеччині діє ефективна федеральна програма кредитної підтримки підприємців, яка дозволяє профінансувати до 40% інвестиційних витрат, пов'язаних із започаткуванням фермерського господарства, без необхідності надання гарантій. Це здійснюється за рахунок особливо пільгових кредитів, що мають вигідні умови для позичальників. Частина таких позик може надаватися безвідсотково протягом перших двох років, або ж може передбачати десятирічну відстрочку погашення основної суми боргу. Максимальний розмір фінансування сягає 1 млн євро. Подібні кредити фактично виконують функцію власного капіталу на початковому етапі

діяльності підприємця, а держава повністю приймає на себе ризики, пов'язані з можливим неповерненням коштів.

Таким чином, німецька модель державної фінансово-кредитної підтримки аграрної галузі відзначається розвинутою системою інструментів — пільговими кредитами, субсидіями, дотаціями на навчання персоналу, а також фінансуванням консультаційних та інформаційних послуг. Загалом підтримка малого бізнесу у Німеччині має виразний протекціоністський характер, що сприяє прискоренню економічного розвитку та підвищенню рівня добробуту населення.

Основою французької моделі фінансово-кредитної підтримки аграрного сектору є високий рівень організованості аграрного бізнесу та чітко структурована система його кредитного забезпечення. У Франції функціонує Товариство взаємних гарантій (TVG), засноване фермерськими господарствами та іншими зацікавленими організаціями. Основною сферою його діяльності є підтримка малого аграрного бізнесу шляхом надання гарантій та спрощення доступу сільськогосподарських виробників до кредитних ресурсів.

Оскільки кредитування фермерів у Франції належить до категорії високоризикових операцій, банки надають позики аграрним виробникам у тісній співпраці з Товариством взаємних гарантій (TVG). Процедура функціонує за такою логікою: фермер подає до банку кошторис витрат та інші документи, необхідні для оцінки кредитоспроможності. Щоб зменшити ризик неповернення коштів, банк вимагає відповідного забезпечення — застави земельних ділянок, техніки, іншого рухомого майна або офіційного поручительства.

Роль поручителя бере на себе TVG. За рахунок внесків своїх учасників воно формує гарантійний фонд, призначений для покриття можливих збитків та компенсації кредитного ризику банку. TVG самостійно здійснює оцінку фінансового стану та ризиків клієнта, аналізує доцільність кредитування, після чого готує та передає до банку повний пакет документів (дос'є). Без цього

досє кредитна установа не розглядає питання про надання позики. Таким чином TVG фактично розподіляє ризики одного позичальника між усіма членами товариства. Якщо ж коштів гарантійного фонду недостатньо, організація може використовувати свій первинний статутний капітал.

Ще одним важливим елементом системи фінансової підтримки аграрного сектору Франції є державний холдинг OSEO. Його діяльність перебуває під контролем Міністерства економіки, фінансів та промисловості, а також Міністерства вищої освіти і наукових досліджень. Холдинг було створено у 2005 році шляхом об'єднання кількох ключових фінансових інституцій країни: Спеціалізованого банку розвитку малого і середнього бізнесу (BDPME), провідного французького інституту взаємних гарантій Sofaris та Національного агентства з інновацій ANVAR.

OSEO має розгалужену регіональну мережу, яка охоплює всю територію Франції. Організація забезпечує комплексну підтримку малого підприємництва, зокрема й аграрного бізнесу, супроводжуючи його на всіх етапах розвитку — від створення до масштабування та впровадження інновацій.

До ключових напрямів діяльності OSEO належать:

- підтримка інновацій та фінансування розробок, зокрема сприяння реалізації технологічних проєктів і передачі інновацій, які мають реальні перспективи комерціалізації;
- надання гарантій за фінансовими ресурсами, що виділяються банками та інвесторами акціонерного капіталу;
- спільне з банківськими установами фінансування інвестиційних потреб і оборотного капіталу фермерських господарств.

Перелік основних програм OSEO, спрямованих на надання фінансово-гарантійної підтримки підприємствам аграрного сектору, наведено у Таблиці 3.3

Основні програми OSEO у сфері надання фінансово-гарантійної підтримки аграрного бізнесу [21]

Програма	Характеристика програми
<i>Medium and long-term loan for innovative SMEs</i> (Середньострокові і	При кредитуванні малого (середнього) інноваційного підприємства OSEO збільшує частку ризику на гарантовані (60% замість 40% від суми інвестицій). Крім того, гарантії OSEO часто використовують деякі банки як заміну застави у
<i>Financing of Biotechnology</i>	Програма поєднує в собі кредит і схему гарантії на капітал
<i>Guarantee of venture capital fund</i> (Програма гарантії фонду венчурного капіталу)	Надання гарантії фонду венчурного капіталу «Developpement Technologique FCPI / FCPR», а також надання контргарантії Європейським
<i>Counter-guarantee of banking guarantee</i> (Програма контргарантії на банківську гарантію)	OSEO розробляє схему гарантії, спрямовану на заохочення великих корпорацій довірити виконання своїх ключових проєктів інноваційними підприємствам. Суть програми: Sofaris надає контргарантії банку, який сплачує клієнтові договірну суму в разі банкрутства малого та середнього бізнесу. Надання контргарантії

Гарантії, що надаються OSEO, дозволяють істотно зменшити ризики фінансових установ — від 40% до 70%, залежно від типу операції, яку здійснює банк чи інша інвестиційна структура (наприклад, венчурний фонд). Для забезпечення таких гарантій використовуються різні джерела фінансування, включаючи ресурси Національного гарантійного фонду, місцеві та регіональні бюджети, структури CDC, а також кошти Європейського Союзу. Розроблені гарантійні механізми покривають широкий спектр завдань розвитку аграрного сектору: створення та розширення підприємств, збільшення капіталу, впровадження інновацій, розвиток нових видів діяльності, міжнародну співпрацю, біотехнології, а також проєкти у сфері енергетики. Крім того, OSEO може гарантувати виконання зобов'язань

за облігаціями, підтримувати експортні операції та надавати гарантії в рамках державних замовлень.

Ще одним важливим напрямом підтримки аграрного бізнесу у Франції є розвинена система партнерських взаємовідносин між фінансовими установами та клієнтами. Французькі банки активно надають консультаційні та навчальні послуги, сприяючи професійному розвитку фермерів та підвищенню їх фінансової грамотності. У практиці кредитування спостерігається тенденція до формування довгострокових відносин із підприємствами аграрного сектору, навіть якщо вони переходять на вищий рівень розвитку та масштабують свою діяльність.

Такий досвід є цінним для України, де консультаційні та освітні послуги банків поки що недостатньо розвинені. Налагодження тривалих партнерських зв'язків між банками та аграрними підприємствами може суттєво підвищити довіру до фінансових установ, зміцнити їхню репутацію та сприяти підвищенню лояльності клієнтів.

Отже, узагальнення міжнародного досвіду кредитної підтримки та стимулювання розвитку аграрного бізнесу свідчить про те, що спільною рисою всіх зарубіжних моделей фінансування сільського господарства є активна та послідовна участь держави. Вона бере участь не лише у створенні правових умов і гарантій для суб'єктів кредитних відносин, а й у забезпеченні прямої фінансової підтримки. Важливо зазначити, що у країнах із розвинутою ринковою економікою роль держави у фінансуванні аграрних проєктів поступово зростає. Це відбувається завдяки розширенню механізмів пільгового кредитування та використанню державних гарантій, які дають змогу реалізовувати інвестиційні проєкти в аграрному секторі на більш вигідних умовах.

Міжнародний досвід організації системи аграрного кредитування є досить різноманітним. У різних країнах функціонують моделі як приватного, так і публічно-приватного характеру: від невеликих приватних компаній, орієнтованих на отримання прибутку (США, Бразилія, Аргентина), до великих

фінансових структур і кредитних агенцій, ліцензованих державними органами (Фінляндія, Бельгія). Окремі країни застосовують незалежні спеціалізовані установи, що працюють як інформаційно-довідкові центри, або об'єднання регіональних товариств, які входять до загальнонаціональних систем захисту кредитування (прикладом є Німеччина). У цих системах одночасно беруть участь комерційні, кооперативні, будівельно-ощадні й іпотечні банки, ощадні каси, лізингові компанії, а також торговельні підприємства.

Існує також розгалужена мережа дрібних місцевих кредитних бюро, що діють на приватній основі та співпрацюють із великими корпораціями, основною функцією яких є перевірка кредитоспроможності позичальників. Незалежно від організаційної форми всі ці установи виконують спільну ключову функцію — збір, аналіз та надання інформації про неплатоспроможних клієнтів користувачам фінансової системи, забезпечуючи тим самим зменшення ризиків у сфері кредитування.

Аналізуючи зарубіжні моделі фінансово-кредитної підтримки аграрного сектору, можна виокремити низку важливих елементів, корисних для впровадження в Україні. Зокрема, французька система демонструє ефективний розподіл кредитних ризиків між державою, банками та спеціалізованими гарантійними інститутами. Держава бере участь у кредитуванні опосередковано — через створення механізмів гарантування та компенсації ризиків, тоді як банки здійснюють фінансування за рахунок власних ресурсів, але при цьому отримують страхове покриття від державних установ. Такий підхід дозволяє збільшити доступність кредитних ресурсів для фермерів та знизити ризики для фінансових установ.

Зі свого боку, комерційні банки активно розробляють нові продукти для аграрного сектору: факторинг, фінансування інвестиційних проектів, страхові та гарантійні послуги, а також консультаційні програми для підприємців. Значну увагу приділяють формуванню індивідуальної політики супроводу клієнта, що включає навчальні заходи, інформаційну підтримку та аналіз ризиків.

Важливим елементом французької моделі є створення на державному рівні спеціалізованих гарантійних інститутів, які беруть на себе страхування кредитних ризиків та забезпечують надання гарантій для аграрного бізнесу. Діяльність таких інституцій підвищує довіру до банківської системи, сприяє розвитку партнерства між фінансовими організаціями та аграрними підприємствами й забезпечує стабільність фінансових потоків у секторі.

У контексті США система кредитної підтримки через Адміністрацію малого бізнесу (SBA) демонструє, що державні гарантії можуть стати потужним стимулом розвитку аграрного підприємництва. SBA не лише компенсує кредиторам частину ризиків, а й адмініструє інформаційні програми, спрямовані на підвищення фінансової грамотності, управління ризиками та інвестиційне планування.

Для України впровадження подібних механізмів може створити нові можливості для комерційних банків, зокрема — підвищити їхній імідж та довіру з боку фермерів і малих підприємств. Формування єдиної бази даних для аналізу ризиків, створення мережі гарантійних товариств, запровадження інструментів страхування кредитів та розвиток консультаційних послуг дозволили б суттєво знизити ризики кредитування та розширити доступність фінансових ресурсів для аграрного бізнесу.

Німецька модель підтримки аграрного сектору також демонструє високу ефективність завдяки поєднанню державних фінансових ресурсів та активної участі комерційних банків. Держава забезпечує опосередковане кредитування, спрямовуючи фінансові ресурси через комерційні банки та інші установи, що працюють з аграрним бізнесом. За такої моделі банки здійснюють кредитування за рахунок державних коштів, отримуючи водночас певний дохід за надання посередницьких послуг, що дозволяє знижувати процентні ставки для фермерів та розширювати доступ до пільгових позик.

Одним з важливих напрямів німецької системи є розвинена мережа інформаційної підтримки для фермерів і підприємців-початківців. Значна увага приділяється економічним і технічним консультаціям, підготовці

підприємців до ведення господарської діяльності, поширенню інформації щодо інвестиційних можливостей та джерел фінансування. Така інформаційно-консультаційна інфраструктура дозволяє майбутнім підприємцям отримати необхідні знання для старту бізнесу й зменшує ризики неуспішного ведення діяльності.

Особливо важливим елементом є система пільгового кредитування нових підприємців, включно з тими, хто не має кредитної історії. Через спеціалізовані програми забезпечується доступ до стартового капіталу, що дає можливість розпочати аграрний бізнес навіть за відсутності власних фінансових ресурсів. У результаті формується ефективне середовище для розвитку малого аграрного підприємництва, а також створюються умови для підвищення фінансової стійкості фермерських господарств.

Німецький підхід демонструє, що ключовим фактором успіху є поєднання державної відповідальності за кредитні ризики, активної співпраці з банками та масштабної консультативної підтримки підприємців. Для України ці елементи можуть стати основою удосконалення власної системи аграрного кредитування, оскільки сприяють розширенню доступу до фінансових ресурсів, підвищенню професійної підготовки аграріїв і забезпечують ефективне використання державних коштів.

Запропоновані заходи матимуть значно більший ефект у підвищенні якості кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств за умови паралельного вирішення низки ключових завдань. Насамперед йдеться про вдосконалення політики довгострокового кредитування аграрного сектору з урахуванням особливостей відтворювальних циклів у сільському господарстві. Важливим кроком є перехід від практики попередньої оплати продукції до ширшого застосування банківських гарантій, що забезпечить гнучкіші та безпечніші умови для фермерів і кредиторів.

Не менш актуальним є створення державного резервного фонду, який би здійснював часткове або повне гарантування повернення кредитів за умови суворого дотримання фінансової дисципліни з боку позичальників. Це

сприятиме зменшенню ризиків банків і розширенню доступу аграрного бізнесу до фінансових ресурсів. Крім того, значний потенціал для стимулювання інвестиційного розвитку сільського господарства має активізація іпотечного кредитування, що дозволить фермерським господарствам ефективніше використовувати власні земельні та майнові активи як інструмент забезпечення кредитів.

Аграрна галузь відіграє ключову роль у формуванні національної економіки, рівня продовольчої безпеки та соціально-економічного розвитку суспільства. Сільське господарство забезпечує населення продуктами харчування, а переробну промисловість — необхідною сировиною, одночасно виступаючи значним споживачем промислової продукції. Це створює мультиплікативний ефект і безпосередньо впливає на фінансові результати інших секторів економіки. У такому контексті важливою складовою ефективного функціонування аграрного виробництва є раціонально організована система кредитного забезпечення.

Попри загальні позитивні тенденції розвитку економіки, стан кредитування аграрної сфери залишається проблемним. Виробники відчують потребу у залученні банківських ресурсів для забезпечення стабільного зростання обсягів виробництва, однак доступ до кредитів часто ускладнений через їх високу вартість, яка нерідко перевищує рівень рентабельності діяльності. Це стримує можливості інвестування та модернізації виробництва.

Особливу значущість кредитування в аграрному секторі визначає специфіка його відтворювального процесу. Сезонність, тривалий виробничий цикл та нерівномірність надходження виручки формують потребу у позикових ресурсах, що дозволяють забезпечити безперервність виробничих операцій. Саме тому строки та умови кредитування повинні враховувати особливості оборотності коштів у сільськогосподарських підприємств і бути адаптованими до циклічності галузі.

Необхідність активного використання кредитних ресурсів у сільському господарстві визначається особливостями його відтворювальних процесів. Аграрні підприємства мають специфічну структуру виробництва, що характеризується сезонністю, значною тривалістю виробничого циклу та нерівномірністю надходження виручки. Через це виникають періоди, коли авансовані кошти тривалий час знаходяться у формі виробничих запасів або незавершеного виробництва, що суттєво подовжує строк їх обороту. Така ситуація створює тимчасовий розрив між моментом вкладення ресурсів та періодом їх повернення після реалізації продукції.

У зв'язку з цим аграрні підприємства потребують короткострокового кредитування на довший період, ніж у більшості інших галузей економіки. Для покриття сезонних потреб у рослинництві зазвичай потрібні позикові кошти на строк близько 6–9 місяців, тоді як у тваринництві виробничий цикл є ще довшим і може вимагати фінансування до півтора року. Важливо також, щоб кредити надходили точно у визначені періоди та в необхідному обсязі, оскільки більшість технологічних операцій у сільському господарстві мають чіткі строки виконання, а їх порушення може призвести до збільшення виробничих ризиків і погіршення кінцевих результатів.

Крім внутрішніх особливостей галузі, на дефіцит обігових коштів у сільськогосподарських підприємств впливають і зовнішні макроекономічні чинники. Інфляційні процеси, дисбаланс між цінами на аграрну продукцію та вартістю матеріально-технічних ресурсів, а також поширені проблеми неплатежів призвели до суттєвого скорочення власних оборотних фондів підприємств. Відновити їх виключно за рахунок власних фінансових джерел більшість виробників не має можливості, що ще більше посилює потребу у доступному та своєчасному кредитному забезпеченні.

Аграрні підприємства потребують доступних за вартістю кредитних ресурсів, оскільки їх фінансові можливості значною мірою обмежені низьким рівнем рентабельності. На відміну від багатьох інших секторів економіки, сільськогосподарське виробництво генерує порівняно невеликий прибуток,

що ускладнює здатність підприємств сплачувати ринкові відсоткові ставки за користування кредитами. Саме тому важливим завданням є формування таких умов кредитування, які б відповідали фінансовій спроможності аграрних виробників і не створювали надмірного боргового навантаження.

Ключові напрями удосконалення механізму довгострокового кредитування сільськогосподарських підприємств наведено на рисунку 3.2.

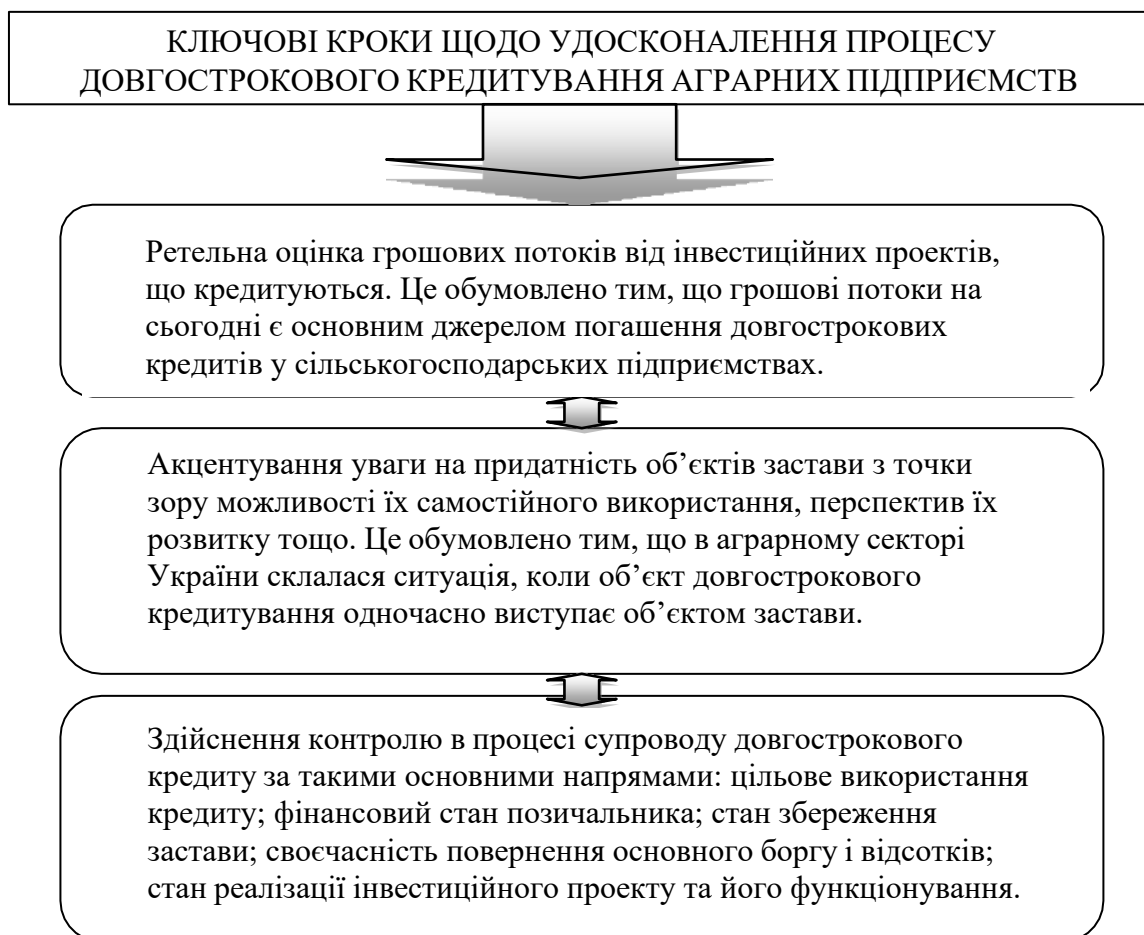

Рис. 3.2 Ключові кроки по удосконаленню процесу довгострокового кредитування аграрних підприємств [44]

У сучасних умовах економічної нестабільності кредитоспроможність сільськогосподарських підприємств істотно знизилася, тоді як вартість кредитних ресурсів зростає. Це значно обмежує можливості отримання фінансування, особливо довгострокового, яке є критично необхідним для оновлення основних

фондів та подолання дефіциту сільськогосподарської техніки. За таких умов підприємства змушені звертатися до альтернативних та нетрадиційних механізмів залучення коштів, що можуть забезпечити стабільність виробничих процесів та підтримати інвестиційний розвиток.

Однією з таких альтернатив є лізинг, ефективність якого полягає у використанні спеціальних джерел фінансування, що дозволяють залучати необхідні матеріально-технічні ресурси без значного одночасного навантаження на оборотні кошти підприємства. Лізингові операції враховують фактичний фінансовий стан підприємства та його перспективи, а тому є дієвим інструментом для модернізації виробництва. У науковому середовищі лізинг розглядається переважно як особлива форма фінансування інвестиційних потреб, що слугує альтернативою класичному банківському кредитуванню та дає змогу уникати ризиків, пов'язаних зі швидким моральним старінням техніки.

На мою думку, для агрохолдингу АТК лізинг є важливою економічною категорією, що виступає формою кредиту та забезпечує взаємовигідні відносини між усіма учасниками фінансово-господарських операцій. Використання лізингових механізмів створює можливість ефективного оновлення матеріально-технічної бази агрохолдингу, підтримує безперервність виробництва та сприяє підвищенню конкурентоспроможності.

Серед основних переваг використання лізингових механізмів для підприємства-користувача можна виділити можливість уникнення значних одноразових інвестицій у придбання техніки чи обладнання. Це дозволяє зберегти частину власних фінансових ресурсів і спрямувати їх на формування оборотного капіталу, що підвищує фінансову стійкість підприємства. Крім того, витрати на сплату лізингових платежів відносяться до поточних витрат і включаються у собівартість продукції, що зменшує податкове навантаження. Важливою є й перевага у вигляді

тривалого гарантійного обслуговування техніки протягом усього строку її використання, а не лише в межах стандартного гарантійного періоду. Це сприяє безперебійному функціонуванню виробничого процесу. Завдяки лізингу підприємство також отримує можливість швидко модернізувати технічне забезпечення, впроваджувати нові технології та підвищувати свою конкурентоспроможність.

Водночас ефективність кредитного забезпечення аграрних підприємств значною мірою залежить від наявності відкритої та якісної інформації про їх фінансовий стан, результати діяльності та перспективи розвитку. Саме тому важливим напрямом є створення та розвиток спеціалізованих інституцій, здатних підтримувати аграрний сектор, сприяти його сталому розвитку та забезпечувати підприємствам доступ до фінансових ресурсів на прозорих і зрозумілих умовах.

Удосконалення механізмів кредитування та розширення доступу до фінансових ресурсів матиме суттєвий позитивний вплив на підвищення економічної ефективності аграрних підприємств, зміцнення їх інвестиційного потенціалу та розвиток сільського господарства загалом. Це, у свою чергу, слугуватиме важливою умовою зміцнення продовольчої безпеки країни та підвищення її конкурентних позицій на світовому ринку. Схему впливу зростання обсягів кредитування на результативність діяльності агрохолдингу АТК наведено на рисунку 3.3.

Підсумовуючи викладений матеріал, слід підкреслити, що вдосконалення механізмів банківського кредитування аграрних підприємств в Україні спрямоване на реалізацію низки ключових завдань. Серед них — підвищення ефективності управління кредитними ризиками шляхом застосування сучасних методів фінансової діагностики стану аграрних підприємств; розширення наявних кредитних програм банківського сектору, включно з державними програмами підтримки виробників; стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу у сфері сільського господарства; а

також формування сприятливого інвестиційного середовища для залучення фінансових ресурсів у розвиток аграрного виробництва.

Рисунок 3.3 Вплив збільшення обсягів кредитування [47]

У сучасних умовах кредитування аграрних підприємств залишається недостатньо розвиненим. Частка банківських кредитів у фінансуванні аграрного сектору є надто низькою, а більшість господарств, включно з агрохолдингом АТК, змушені покладатися переважно на власний капітал. На противагу цьому, у розвинених країнах значна частина оборотних коштів аграрного виробництва формується саме за рахунок кредитних ресурсів. В Україні ж процес отримання кредитів залишається складним та вимагає значного документального забезпечення, що у поєднанні з високими процентними ставками та обмеженою кредитоспроможністю агровиробників стримує розвиток банківського фінансування у сільському господарстві.

Поточна структура аграрного кредитування в Україні характеризується тим, що лише незначна частка позик має довгостроковий характер. Кредити зі строком користування понад п'ять років займають мінімальну частку в загальному обсязі, що зумовлено політичною нестабільністю, високими інфляційними ризиками та підвищеними вимогами банків щодо забезпечення кредитів. Незважаючи на наявність державних програм підтримки сільськогосподарських виробників, їх масштаби залишаються обмеженими порівняно з практикою інших країн.

У зв'язку з цим подальший розвиток банківського кредитування аграрного сектору потребує комплексного підходу та узгоджених дій як з боку держави, так і з боку фінансових установ. Йдеться про необхідність розширення кредитних програм для аграрних підприємств із ширшим залученням механізмів державної підтримки, зниження процентних ставок за такими кредитами, збільшення обсягів бюджетного фінансування для компенсації відсоткових ставок, а також забезпечення кращого доступу до фінансування малих і середніх агровиробників.

Реалізація цих заходів створить умови для активізації розвитку аграрних підприємств, підвищення їх інвестиційної спроможності та формування сприятливого середовища для залучення фінансових ресурсів у сільське господарство України.

ВИСНОВОК

Сільськогосподарська галузь є стратегічним сектором економіки України, проте саме великі аграрні компанії та агрохолдинги, незважаючи на масштаби діяльності, систематично стикаються з проблемами доступу до фінансових ресурсів. Висока капіталомісткість агровиробництва, необхідність постійного оновлення техніки та впровадження інноваційних технологій, залежність від світових ринків та логістичних умов роблять агрохолдинги одними з найбільш фінансово чутливих учасників ринку. В умовах війни потреба у доступному кредитуванні зросла в рази, адже саме великі аграрні виробники забезпечують продовольчу безпеку країни та формують значну частку валютних надходжень.

Метою проведеного дослідження було поглиблення теоретичних засад кредитування аграрних підприємств та розробка практичних рекомендацій щодо оптимізації механізмів банківського фінансування агрохолдингів України на прикладі АТК. Для досягнення цієї мети були визначені й вирішені такі завдання:

- розкрито сутність кредитування аграрного сектору та особливості формування кредитних відносин;
- досліджено форми, інструменти та специфіку кредитування аграрних підприємств;
- виявлено ключові проблеми та бар'єри доступу до кредитів для аграрного бізнесу;
- проведено аналіз діяльності агрохолдингу АТК, його фінансових показників та потреб у кредитних ресурсах;
- оцінено ефективність діючих механізмів кредитування АТК;
- досліджено можливості адаптації міжнародних фінансових практик до українських реалій;
- сформовано пропозиції щодо вдосконалення кредитних механізмів для агрохолдингів.

У першому розділі дослідження встановлено, що аграрне виробництво, особливо у структурі великих агрохолдингів, характеризується сезонністю, високим рівнем ризикованості, значними потребами в оборотному капіталі та тривалими виробничими циклами. Усі ці фактори зумовлюють суттєву залежність від кредитних ресурсів. Також показано, що доступ до банківського кредитування ускладнюють високі процентні ставки, недостатньо розвинутий інструментарій страхування аграрних ризиків, жорсткі вимоги щодо забезпечення та відсутність довгострокових кредитних програм, орієнтованих на агрохолдинги.

У другому розділі було досліджено діяльність агрохолдингу АТК — вертикально інтегрованої компанії, що забезпечує повний цикл агровиробництва. Проведена фінансово-економічна оцінка показала, що підприємство має виражену потребу в кредитних ресурсах для підтримання оборотного капіталу та реалізації інвестиційних проєктів. Разом із тим аналіз показав, що на АТК впливають загальні галузеві проблеми: залежність від коливань ринку, значні сезонні розриви у фінансуванні, нестача довгострокових кредитних продуктів, а також обмежена гнучкість банківської системи у період війни. Установлено, що саме кредитні ресурси є одним із ключових елементів забезпечення стабільності виробництва й конкурентоспроможності агрохолдингу.

У третьому розділі з'ясовано, що вдосконалення системи кредитування агрохолдингів в Україні можливе завдяки поєднанню державної підтримки, міжнародних фінансових інструментів та модернізації внутрішньої банківської політики. На основі аналізу практик ЄС запропоновано підсилити механізми часткових гарантій, розвивати агрострахування, запроваджувати нові фінансові інструменти (форвардні контракти, аграрні розписки, лізинг, страхові субсидії) та створювати індивідуальні кредитні продукти для великих аграрних виробників. Наголошено, що кредитування агрохолдингів потребує окремої політики ризик-менеджменту з боку банків, оскільки масштаби діяльності й структура активів суттєво відрізняються від МСП.

Проведене дослідження довело, що кредитування агрохолдингів, зокрема АТК, має стратегічне значення для розвитку аграрної галузі України. В умовах війни та майбутньої повоєнної відбудови кредитні ресурси є критично важливим інструментом забезпечення безперебійного виробництва, відновлення логістичної та складської інфраструктури, модернізації техніки та підвищення конкурентоспроможності українського експорту.

Реалізація запропонованих у роботі рекомендацій — удосконалення державних гарантій, активізація міжнародних програм фінансування, розвиток страхових механізмів та впровадження інноваційних кредитних інструментів — дозволить суттєво підвищити доступність фінансування для агрохолдингів та забезпечить стійкість їх розвитку у довгостроковій перспективі.

Таким чином, кредитне забезпечення агрохолдингів є ключовим фактором їхнього інноваційного розвитку, підвищення ефективності виробництва та зміцнення позицій України на світовому аграрному ринку.

Список використаної літератури

1. Закону України «Про банки і банківську діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
2. Українське сільське господарство у воєнний час: стійкість, реформи та ринки. URL: <https://www.tni.org/en/article/ukrainian-agriculture-in-wartime?translation=uk>
3. Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи: міжнародна колективна монографія; НАН України, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування. НАН України». Київ. 2023. - 571 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Reconstruction-for-develop>
4. Агро незалежність в цифрах. Злети та падіння. URL: <https://agroportal.ua/publishing/infografika/agronezalezhnist-v-cifrah-zleti-ta-padinnya-sektoru-za-32-roki-u-infografici>
5. Уряд затвердив зміни до надання державної фінансової підтримки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-zmini-do-nadannya-finansovoyi-derzhavnoyi-pidtrimki-agrariyam-pid-chas-posivnoyi-roman-leshchenko>
6. Програма ОТП Банку і USAID забезпечує знижені ставки для мікро-, малого та середнього бізнесу. ОТП Банк. URL : <https://www.otpbank.com.ua/about/news/455190/> (дата звернення: 20.06.2024).
7. Фінансування агропідприємств у межах спільної програми з USAID. URL : <https://dia.dp.gov.ua/> (дата звернення: 20.06.2024).
8. Грантова підтримка агросектору 2022-2023 рр. URL : https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/01/tablitsya-2_p.pdf
9. Міністерство Фінансів України. Міністерство Фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/news/> 5 (дата звернення: 20.06.2024).
10. Кушнір С.О., Аношина С.С. Досвід Франції щодо організації підтримки сільськогосподарських підприємств, які забезпечують продовольчу безпеку. *Збірник матеріалів Круглого столу «Відновлення сільських територій*

в умовах повоєнного відродження». Запоріжжя, ЗНУ, 2024.С140-145

11. The German Cooperative and Raiffeisen Confederation. (2022). About. URL: <https://www.dgrv.coop/about-us/> (дата звернення 10.07.2024)

12. Вільчинська Л., Панасюк Р.,Swięcik J Європейський досвід розвитку бізнесу для України. *Збірник матеріалів Круглого столу «Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження»*. Запоріжжя, ЗНУ, 2024.С152-155

13. Офіційний сайт CEC.BANK. URL: <https://www.cec.ro/presa/cec-bank-este-unul-dintre-principali-finantatori-ai-agriculturii-romanesti> (дата звернення 09.07.2024)

14. Державна підтримка аграрного сектору 2024. Державні та недержавні фонди і механізми. URL:<https://komagropolit.rada.gov.ua/documents/sluhannja/75427.html>

15. Актуалізовано пріоритети досліджень Національного банку до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/aktualizovano-prioriteti-doslidjen-natsionalnogo-banku-do-2025-roku>

16. Bircan, C., & Saka, O. (2019). Lending cycles and real outcomes: Costs of political misalignment. <https://orcid.org/0000-0002-1822-1309>

17. Офіційний сайт ТОВ «АТК». URL: <http://atk.com.ua/>

18. Аграрна технологічна компанія. URL: <https://latifundist.com/kompanii/161-agrarnaya-tehnologicheskaya-kompaniya>

19. Youcontrol Юридична особа ТОВ "АТК". https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/42659911/

20. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : [підручник] / В. Г. Андрійчук ; 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2013. – 624 с.

21. Бабич Ю. А. Кредитування аграрного сектора економіки у розвинутих країнах світу / Ю. А. Бабич // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 155–162.

22. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навчальний

посібник / О.Я. Базилінська. –2-ге вид.. –К.: ЦУЛ, 2011. –328 с.

23. Барілович О. М. Стан та проблеми розвитку сільського господарства України / О. М. Барілович // Молодий вчений. – 2015. – №8. – С. 36-39.

24. Бровко Є. І. Роль банківського кредитування в формуванні фінансових ресурсів аграрних підприємств/ Л.І.Бровко, Є.І.Бровко // Аграрна наука ХХІ століття: реалії та перспективи : тези доповідей науковопрактичної конференції 25.02-28.02.2020 р. : – Дніпро : Друкарня «Стандарт» (ПП Бойко В.В.), 2020. – С.55-57.

25. Бровко Є.І. Розвиток кредитування в аграрному секторі в Україні/ Ю.В.Масюк, Є.І.Бровко // Облікова, фінансова та управлінська діяльність підприємств в умовах нестійкої економіки: кол. моног. / за заг. ред. І.П. Приходька – Дніпро :Пороги, 2020.- С. 205-204.

26. Вигівська Ю.І. Моделювання діяльності підприємств агропромислового комплексу / Ю.І. Вигівська, О.М. Шикова // Агросвіт. – 2019. – №16. – С. 6-9.

27. Гудзь О. Є. Забезпечення сільськогосподарських підприємств кредитними ресурсами / О. Є. Гудзь // Економіка АПК. - 2013. - № 1. - С. 86-90.

28. Гудзь О.Є. Державна програма фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. - 2018. - № 11. - с.8-13

29. Дадашев Б. А. Кредитування агроформувань: проблеми та напрями стабілізації / Б. А. Дадашев, С. Г. Черемісіна // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – № 2. – С. 142–149.

30. Дем'яненко М. Я. Кредитування сільськогосподарських підприємств: теорія і практика / М. Я. Дем'яненко // Облік і фінанси АПК. – 2015. – № 7. – С. 9–19.

31. Держпідтримка аграріїв 2020. Кредити, тваринництво, фермерство, техніка, садівництво / Режим доступу <https://agropolit.com/spetsproekty/694->

derjpidtrimka-agrariyiv-2020-kreditivarinnitstvo-fermerstvo-tehnika-sadivnitstvo

32. Ісаян А. М. Теоретичні аспекти банківського кредитування підприємств АПК / А. М. Ісаян // Фінансово–кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – 2013. – Вип. 1 (14). – С. 260–269.

33. Кириченко О.А. Кредитування аграрного сектору економіки в умовах глобальної фінансової кризи / О.А. Кириченко, В.Д. Кудрицький // Актуальні проблеми економіки. – 2020. – № 5. – С. 207-222.

34. Колотуха С. М. Удосконалювати систему кредитування сільськогосподарських підприємств / С. М. Колотуха, К. М. Мельник // Економіка АПК. – 2018. - № 6. - С. 64-69.

35. Колотуха С.М. Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності //С.М. Колотуха/ Економіка АПК. 2019. № 1. С. 89–96.

36. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р // Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства. URL: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822>.

37. Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств : навч. посіб. / Коробов М. Я. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : Знання, 2002. – 378 с.

38. Математичне моделювання та інформаційні технології в аграрному секторі економіки: монографія/ за ред.. Н.К. Васильєвої. – Дніпропетровськ: Біла К.О. – 2016. – 203 с

39. Наумова Л.Ю. Фінансова стратегія економічного розвитку підприємств / Л.Ю. Наумова // Наука й економіка. – 2020. – Вип. 2. – С. 134–139. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nie_2014_2_23

40. Содома Р. І. Кредитна підтримка банками сільськогосподарських підприємств України / Р. І. Содома // Облік і фінанси АПК.– URL:<http://magazine.faaf.org.ua/content/view/1161/35/>.

41. Сомик А. В. Кредитні відносини сільськогосподарських підприємств з комерційними банками: особливості суб'єктного складу / А. В.

Сомик // Економіка АПК. - 2016. - № 11. - С. 53-59

42. Хотомлянський О. Л. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства / О. Л. Хотомлянський, П. А. Знахуренко // Фінанси України. – 2017. – № 1. – С. 111–117.

43. Хрущ Н. А. Тенденції, особливості та проблеми використання кредитних ресурсів для фінансування діяльності вітчизняних агропідприємств / Н. А. Хрущ, Л. А. Приступа // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 4, том 2. – С. 179-182.

44. Чорнобай О. Особливості кредитування аграрних підприємств в умовах ринкової економіки// Актуальні проблеми економіки - 2019.- №5 - с. 207-221.

45. Берлач А. Система кредитування сільськогосподарських виробників / А. Берлач // Фінанси України. – 2004. – № 3. – С. 44-45.

46. Долгий Л. І. Комерційні банки та маркетингова політика держави в галузі сільськогосподарського виробництва // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 10. – С. 18-20.

47. Лаврук В.В. Розвиток та інвестування сільськогосподарського виробництва України / В.В. Лаврук // Економіка АПК – 2010. - №2. – С. 88-95.

48. Матеріали офіційного сайту Національного банку України. – 2011 [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.bank.gov.ua>.

49. Лошкарьова О.О. Система кредитної та фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств України // Фінанси підприємств. - №5. – 2005. – С. 94 – 100.

50. Офіційний сайт державної служби статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>

51. Закон України № 469/97-ВР від 17.07.1997 р. «Про сільськогосподарську кооперацію» URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text>

52. Закон України № 723/97-ВР від 16.12.1997 р). «Про фінансовий лізинг» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text>

53. Про аграрні розписки: Закон України від 06.11.2012 р. № 5479-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5479-17#Text>
54. Про аграрні ноти: Закон України від 22.02.2024 р. № 3586-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3586-20#Text>
55. Утенкова К.О. Кредитування аграрного сектора України в умовах воєнного стану. Світ наукових досліджень. Випуск 31: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Опілля, Польща, 20-21 червня 2024 р.). URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5618/>
56. Андрос С.В., Герасимчук В.Г. Фінансування сільського господарства і роль банків у кредитному забезпеченні аграрного сектора України. Economic journal Odessa polytechnic university. 2023. №5. URL: <https://economics.net.ua/ejoru/2023/No3/5.pdf>
57. 21 мільярд гривень отримали 4,5 тисяч агрогосподарств цього року за програмою "Доступні кредити 5-7-9". Міністерство аграрної політики і продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/news/21-miliard-hryven-otrymaly-45-tysiach-ahrohogospodarstv-tsohorich-za-prohramoiu-dostupni-kredyty-5-7-9>